

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

_____ Черних Є.М.

« ___ » _____ 2021 р.

«ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Право»

Беркут Інни Сергіївни

Науковий керівник:

Тихомирова Г. Є.

кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент:

Григор'єва В. В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент

кафедри спеціально-правових

дисциплін Донецького державного

університету управління

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ___ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ПРИРОДА СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	7
1.1 Історія становлення та особливості судової системи Європейського Союзу.....	7
1.2 Ретроспективний аналіз інституту юрисдикції Суду Європейського Союзу.....	13
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	23
2.1 Особливості взаємодії суду ЄС з іншими судовими органами.....	23
2.2 Суд ЄС як суб'єкт правотлумачної діяльності.....	36
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК УЧАСНИК ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ЄС.....	45
3.1 Місце та роль Суду Європейського Союзу у системі інститутів ЄС.....	45
3.2 Українська правова система та Суд ЄС. Процеси гармонізації законодавства.....	54
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні процеси глобалізації права виводять на перший план дослідження особливостей функціонування правових систем існуючих регіональних та міжнародних об'єднань. Одним з найбільш авторитетних прикладів таких інтеграційних утворень виступає Європейський Союз. Саме на прикладі останнього можливо прослідкувати за процесами успішної правової інтеграції. Зазначений успіх дуже часто пов'язують з діяльністю Суду Європейського Союзу, як інституту, що покликаний забезпечувати дотримання права в аспекті тлумачення положень установчих угод, та тим самим сприяти розвитку наднаціонального, європейського права.

Окрім того, Україною чітко, на законодавчому рівні, окреслено вітчизняний курс на інтеграцію у правовий простір Європейського Союзу, що, зокрема підтверджується підписанням у 2014 році Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Проте, нинішні вітчизняні правові реалії свідчать про суттєві труднощі стосовно імплементації Угоди та розуміння особливостей правової системи ЄС в цілому. Отже, враховуючи особливу роль Суду ЄС в системі інтеграційного утворення, прагнення України наблизитись до правових стандартів розвиненої європейської спільноти, актуальними залишаються питання правового статусу Суду Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних та іноземних вчених, наукові видання, статті, нормативно-правові акти. У своїх наукових працях дослідженню правового статусу Суду Європейського Союзу, приділяли увагу науковці, зокрема, такі як І. В. Атаманчук, Л. Л. Богачова, І. В. Камінська, М. В. Ковалів, Т. В. Комарова, В. О. Кротінов, Л. А. Луць, І. І. Маринів,

О. В. Ніканорова, В. В. Решота, Т. М. Тимчішин, К. О. Трихліб, А. Л. Чернявський, О. М. Шпакович, І. М. Яворська, І. В. Яковюк та інші.

Об'єктом дослідження є правова система Європейського Союзу як інтеграційного утворення.

Предметом дослідження є особливості правового статусу Суду Європейського Союзу.

Мета роботи полягає в поглибленні теоретико-практичних засад функціонування суду ЄС як інституту правової системи Союзу.

Відповідно до поставленої мети виокремлено наступні завдання:

- систематизувати етапи становлення судової системи ЄС та встановити її особливості;
- визначити особливості інституту юрисдикції Суду ЄС у ретроспективному контексті;
- встановити особливості взаємодії Суду Європейського Союзу з іншими судовими органами;
- конкретизувати методи тлумачення Суду Європейського Союзу;
- оцінити місце та роль Суду ЄС в інституційній системі Союзу;
- уточнити аспекти взаємодії вітчизняної правової системи із Судом ЄС та запропонувати шляхи її вдосконалення.

У роботі використано такі **методи дослідження**: метод систематизації (використовувався щодо виокремлення етапів становлення судової системи ЄС), метод аналізу та синтезу (використовувався при встановленні особливостей судової системи ЄС), ретроспективний метод (дослідження змін інституту юрисдикції Суду ЄС на різних історичних етапах) структурно-системний метод (використовувався задля виявлення окремих напрямків взаємодії Суду ЄС з іншими судовими органами), метод узагальнення (висновки про загальну роль Суду ЄС у процесі формування наднаціонального права), метод прогнозування (висновок про тенденції взаємодії Суду ЄС із вітчизняною правовою системою). Методи дослідження ґрунтуються на органічному поєднанні філософських,

загальнонаукових та спеціально-юридичних способів, засобів і прийомів наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше:

- теоретично обґрунтовано комплексну стратегію взаємодії вітчизняної правової системи із практикою Суду Європейського Союзу (складові напрямки стратегії: нормотворчий, правозастосовний, управлінський);

удосконалено:

- розуміння аспектів взаємодії Суду ЄС з національними судовими органами країн-членів ЄС та з іншими міжнародними судовими органами;

набуло подальшого розвитку:

- контекстне уточнення особливостей судової системи Європейського Союзу;

- встановлення переваг та недоліків вибору Судом ЄС конкретних методів тлумачення;

- дослідження ролі Суду ЄС у процесі формування наднаціонального, європейського права.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні теоретичних положень щодо правового статусу Суду ЄС як одного з ключових інститутів Європейського Союзу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій та пропозицій вдосконалення процесу взаємодії вітчизняної правової системи та Суду ЄС з огляду на статус України, як країни-претендента на членство в ЄС.

Апробація результатів роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи було опубліковано в формі тез доповідей на круглому столі «Актуальні проблеми міжнародного приватного та публічного права» (м. Маріуполь, 27 травня 2021 р., С. 5–7). Роздрукований текст вказаної апробації додаються до кваліфікаційної роботи.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 79 сторінок. Перелік використаних джерел налічує 80 найменувань і займає 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ПРИРОДА СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1 Історія становлення та особливості судової системи Європейського Союзу

На сьогоднішній день, не викликає сумнівів той факт, що ефективне функціонування судової системи є правовим фундаментом будь-якого демократичного утворення. Не важливо чи йде мова про окремі держави, що претендують на звання демократичних, чи маються на увазі інтеграційні системи, об'єднання держав. Нині, цілком справедливо вважається, що авторитетним прикладом демократичної інтеграційної системи виступає Європейський Союз. Останній, у свою чергу позиціонується як такий, що покликаний опікуватись першочергово не інтересами урядів, а інтересами країн Європи, що значною мірою забезпечується унікальною, наднаціональною природою Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання. Так, однією з підвалин функціонування Європейського Союзу є його судова система. Саме дослідження історії становлення та особливостей судової системи Європейського Союзу нададуть змогу наблизитись до розуміння такої моделі устрою, за якої на перший план виходить людина та захист її фундаментальних прав.

Дуже часто науковці розглядають поняття «судова система» в контексті співвідношення із поняттям «судова влада». При цьому, виокремлюють три підходи до трактування «судової влади»: функціональний, інституційний та формальний. Згідно із функціональним підходом, судова влада є функцією державної влади, або функцією державного органу – суду [1, с. 175]. Інституційний підхід, який ще можна назвати системним передбачає, що судова влада реалізується через її носія, а саме систему судових органів [1, с. 178]. Третій підхід визначає судову

владу як особливу форму діяльності держави, що знаходить своє втілення у відповідній процесуальній формі [2, с. 8]. Отже, так чи інакше усі три підходи допускають обов'язкову наявність відповідних органів, на які покладено обов'язок здійснювати судову владу, і лише інституційний підхід акцентує увагу на певній системі таких органів – системі судових органів.

Слід зазначити, що цікавим з огляду на інтегративну природу Європейського Союзу є співвідношення понять «судова влада» та «судова система», адже ЄС не має традиційного поділу на законодавчу, виконавчу та судову владу. І з цього приводу слід звернутись до доктринальних концепцій у праві Європейського Союзу стосовно природи останнього: міжнародна, федеративна та змішана (інтеграційна). Так, науковцями зроблено висновки про меншу спроможність перших двох концепцій, з огляду на те, що ЄС не можна віднести ні до міжурядових організацій, ні до федеративної держави у їх класичному розумінні, хоча їх певні ознаки та властивості притаманні ЄС. Найбільш логічною і послідовною дослідники називають змішану концепцію, оскільки Європейський Союз виступає наднаціональним інтеграційним утворенням, маючи при цьому власну правову систему «*sui generis*». На фоні цього з'явився новий термін «наднаціональний федералізм», що означає поєднання співіснуючих самостійних держав, котрі є членами Союзу та наявність наднаціональної влади лише у тих сферах, які ними було делеговано ЄС [3, с. 81]. Таким чином, поняття «судова система» в контексті права ЄС не має традиційного визначення, адже набуває наднаціонального характеру.

Примітно, що коли мова йде про судову систему Європейського Союзу виникають певні термінологічні розбіжності. Так, виокремлюють поняття «Суд Європейського Союзу», «Суд Справедливості Європейського Союзу», «Суд Справедливості». Вказане розмаїття визначень пояснюється відповідними редакціями установчих угод процесу Європейської інтеграції. А саме, поняття «Суд Справедливості Європейського Союзу» є комплексним та використовується на позначення судової системи Європейського Союзу у цілому. Безпосередньо Суд Справедливості

Європейського Союзу складається із Суду справедливості, Загального Суду та спеціалізованих судових палат. Суд Справедливості Європейського Союзу часто називають також Судом ЄС. Деякі науковці вважають, що на позначення усієї судової системи ЄС логічніше використовувати назву «Суд ЄС», оскільки, по-перше, формально відсутня ієрархія між судовими ланками (наприклад, Суд Справедливості не є вищою судовою інстанцією відносно Загального Суду), по-друге, кожна із судових ланок робить свій внесок у розвиток правової системи Союзу [3, с. 82].

Таким чином, погоджуючись із вищевикладеною позицією науковців, слід визначити Суд Європейського Союзу як комплексне поняття, що уособлює єдину систему рівних судових органів ЄС, що має фундаментальне значення для утворення і функціонування Європейського Союзу та значний вплив на розвиток усієї правової системи.

Необхідно зазначити, що історія Суду ЄС довготривала і бере свій початок задовго до утворення Європейського Союзу у його сьогоденному вигляді. Дату утворення Суду Європейського Союзу історично пов'язують із датою створення Суду Європейського об'єднання вугілля і сталі у 1952 році, на підставі підписаного Паризького Договору (1951 р.) Тобто, створення Суду ЄС дослідники пов'язують із євроінтеграційними процесами, із утворенням Європейських Співтовариств.

Потрібно акцентувати увагу на тому, що сама природа Суду Європейського об'єднання вугілля і сталі була тісно пов'язана із запропонованими моделями Європейського співтовариства з вугілля та сталі. Перша модель – Французька передбачала окрім заснування Високого керівного органу, можливість вжиття відповідних засобів для оскарження його рішень. Саме відповідне положення і мало бути основою для створення Суду Справедливості. Тобто, Суду відводилась лише невелика роль у механізмі стримування Керівного Органу. Так, широкі повноваження Високого керівного органу щодо впливу на економіки держав-учасниць, слабкий механізм його стримування були підставою для занепокоєння більшості країн учасниць Європейського співтовариства. Останні вимагали,

зокрема, серйозних судових гарантій. На фоні цього було запропоновано іншу, так звану Німецьку модель Співтовариства, котра передбачала, що виключні повноваження із тлумачення установчого Договору та питань його застосування мають належати Суду. Зазначена модель на той час мала революційний характер, адже передбачалось створення постійно діючого Суду, наділеного широкими повноваженнями та покликаного стримувати і збалансовувати діяльність Керівного Органу [8, с. 147].

Особлива природа створеного Суду полягала у тому, що він не був схожим на жоден існуючий міжнародний чи внутрішньонаціональний судовий інститут. Окрім того, його юрисдикція чи не вперше виходила за межі суто міжнародних спорів, оскільки передбачався захист не тільки держав-учасниць Співтовариства, але й захист прав приватної особи від порушень з боку Керівного Органу.

Науковці вважають, що модель Суду було запозичено не стільки з міжнародної практики, скільки з внутрішньодержавної, а також за своїм характером суд володів не стільки конституційною функцією, скільки адміністративною [7, с. 346].

За основу Європейського Суду вугілля та сталі було узято усе ж таки французьку модель, тому до проекту договору було включено значний перелік судових процедур з французьких адміністративних судів, що у подальшому наклало свій відбиток на судову систему ЄС.

Коли у 1958 році набрали сили Римські договори, Суд Європейського об'єднання вугілля і сталі отримав іншу назву – Суд Європейських співтовариств. Зазначена назва була обумовлена тим, що вказаний суд був спільним судовим інститутом для таких Європейських Співтовариств як Європейське Співтовариство вугілля і сталі, Європейське співтовариство з атомної енергії та Європейське економічне співтовариство [4, с. 47].

Таким чином, вже тоді у другій половині ХХ століття, Суд ЄС мав інтегративну, системоутворюючу властивість, адже виступав у ролі спільного судового інституту в межах різних за своєю метою співтовариств.

Важливою історичною подією стало підписання Маастрихтського договору про утворення Європейського Союзу від 07 лютого 1992 року. Саме з цієї дати Суд іменований Судом Європейських Співтовариств продовжив функціонувати вже із новою назвою – Суд Європейського Союзу. Останній, згідно із положеннями вищевказаного договору структурно складався із Суду, Трибуналу та спеціалізованих трибуналів. У свою чергу спеціалізовані трибунали у Маастрихтському договорі визначались як судові органи із специфічною юрисдикцією, утворення яких не було імперативним, але було можливим на підставі подальших рішень [5].

Подальші зміни у структурі Суду Європейського Союзу пов'язані із підписанням Ніццького договору у 2001 році та Лісабонської угоди у 2007 році. Так, у 2004 році відповідно до положень Ніццького договору утворився Трибунал у справах публічної служби «The Civil Service Tribunal», до компетенції якого було віднесено вирішення спорів, котрі виникали між Європейським Союзом та його працівниками. У свою чергу, Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз також призвела до структурних змін Суду ЄС. Тепер, до складу Суду ЄС входили певні судові інстанції: як вища інстанція Європейський Суд, як перша інстанція Суд загальної юрисдикції та Трибунал публічної служби. Згодом, у 2016 році Трибунал публічної служби було ліквідовано, а його юрисдикцію передано до Загального суду, кількість суддів у якому попередньо збільшено. Відповідне збільшення кількості суддів у Загальному Суду також на пряму було пов'язано із збільшенням судових процесів та необхідністю скоротити їх тривалість [4, с. 48].

В цілому зміни до структури суду ЄС, які було здійснено на підставі Лісабонської угоди, дослідники вважають мінімальними та обмеженими. І пояснюється це, по-перше, консервативним характером самої угоди, по-друге, судова система, що була утворена після Ніццького договору мала ефективну роботу вже майже пів століття, потенціал та авторитет у суспільстві.

Основними змінами судової системи Європейського Союзу, які було запроваджено Лісабонською угодою можна назвати наступні: поява нового терміну «Суд Європейського Союзу», яке було введено на позначення усієї системи наднаціональних судових органів ЄС; значне скасування предметних обмежень у юрисдикції Суду та поширення останньої на майже всі сфери компетенції Європейського Союзу [6, с. 137].

Сучасні назва та структура судової системи Європейського Суду з'явилися завдяки підписанню змін до Лісабонського договору. Так, на позначення сьогоденної судової системи ЄС використовується комплексний термін Суд Справедливості Європейського Союзу (офіційна назва The Court of Justice). А вже до його складу входить Європейський Суд Справедливості та Загальний Суд [4, с. 49].

Підсумовуючи, можна виокремити наступну періодизацію історії становлення та функціонування судової системи Європейського Союзу, де перший етап – це етап утворення Європейських Співтовариств, насамперед, найважливішою є поява у 1952 році Суду Європейських Співтовариств, який був спільним судовим інститутом для останніх. Наступний етап слід відраховувати від 1992 року і створення суду Європейського Союзу, поява таких судових ланок у його структурі як безпосередньо Суд, Трибунал та Трибунал публічної служби – спеціалізований судовий орган із специфічною компетенцією. Третій етап слід відраховувати від 2007 року та підписання Лісабонської угоди і по нинішній час. Останній етап ознаменовано перейменуванням судової системи ЄС у Суд Справедливості Європейського Союзу, структурними змінами у вигляді поділу на Суд Справедливості та Загальний Суд, а також значним розширенням предметної юрисдикції та сферами впливу.

Таким чином, в основі викладеної періодизації, в першу чергу знаходиться така категорія як «ключові міжнародні угоди». Маються на увазі такі угоди, котрі мали фундаментальне значення для євроінтеграційних процесів: Римські договори (1958 р.), Маастрихтський договір (1992 р.), Ніццька угода (2001 р.) Лісабонський договір (2007 р.).

Отже, судова система Європейського Союзу пройшла унікальний шлях свого становлення від свого прообразу у вигляді Суду справедливості Європейського Співтовариства вугілля та сталі до Суду ЄС у його теперішньому вигляді. Унікальним цей шлях робить декілька важливих моментів. Передусім, формування першого прообразу судової системи Європейського Союзу задовго до утворення безпосередньо ЄС, у зв'язку із цим особлива роль Суду ЄС в процесі формування наднаціонального утворення європейського масштабу. Окрім того, справедливе співвідношення історії становлення суду ЄС та історії європейської інтеграції, європейської єдності.

Судова система ЄС також беззаперечно є відображенням політики наднаціонального утворення, а тому вивчення історичних закономірностей та особливостей її становлення дозволять виявити характерні тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів. Зокрема, серед таких тенденцій можна виокремити тяжіння до ідеалів єдності, верховенства права та спільних цінностей.

1.2 Ретроспективний аналіз інституту юрисдикції Суду Європейського Союзу

Одним з провідних правозахисних інститутів у європейському інтегрованому просторі виступає Суд Європейського Союзу. Відповідну судову систему науковці вважають, в першу чергу наднаціональним інститутом неполітичного характеру, важливим інструментом європейської інтеграції, адже практика свідчить про те, що успішне функціонування самого інтеграційного утворення неможливе без існування судової системи, судових механізмів, котрі забезпечили б реалізацію права ЄС. Набуття відповідного статусу безумовно залежить від юрисдикції, тобто обсягу повноважень. Окрім того, слід зазначити, що питання про важливість юрисдикції міжнародного судового органу детерміноване обов'язковим характером його рішень відносно спорів суверенних країн.

Передусім, слід зазначити, що спірним у доктрині є власне поняття «юрисдикція». Так, у внутрішньодержавному правому полі під «юрисдикцією» найчастіше розуміють обсяг повноважень судових органів з розгляду певної категорії справ. Або розуміють «юрисдикцію» крізь поняття компетенції держави впливати на поведінку суб'єктів, або як коло повноважень з реалізації влади [17, с. 14]. Таким чином, об'єднуючим фактором для усіх підходів є категорії «компетенція» або «обсяг повноважень». На думку деяких науковців міжнародна юрисдикція Суду Європейського Союзу розкривається через комплекс його повноважень з розгляду спорів між країнами – членами ЄС і знаходить своє відображення у Договорі про функціонування Європейського Союзу [3, с. 83].

Згідно із положеннями вищевказаного Договору про функціонування ЄС, зокрема ст. 259, юрисдикція Суду ЄС поширюється на будь-які спори між державами – членами Союзу, які виникають із договірних зобов'язань [9]. Проте аналіз практики Суду дозволяє зробити висновки, що держави – учасниці ЄС доволі рідко вступають у конфронтацію одна з одною за допомогою міжнародних позовів.

Найбільша питома вага серед кількості позовів належить за правом адміністративній юрисдикції Суду, оскільки останній забезпечує захист прав та інтересів держав-учасниць та приватних осіб від неправомірних діянь (дій чи бездіяльності) органів та інститутів Європейського Союзу. Наявність механізму відповідного захисту також передбачена положеннями ст.ст. 263, 265 Договору про функціонування ЄС. Зокрема, ст. 263 встановлює, що Суд ЄС переглядає акти Ради, Комісії та Європейського Центрального Банку, служб та агенцій Союзу на предмет їх правомірності. Окрім того, приватні особи також мають право порушити провадження у Суді ЄС відносно законності рішення, адресованого цій особі. Важливим також є те, що на підставі ст. 268 вищевказаного Договору, Суд ЄС вирішує питання щодо відшкодування збитків, які завдано союзними інститутами [9].

Дослідники виокремлюють також конституційну юрисдикцію Суду Європейського Союзу, посилаючись на повноваження з перевірки союзних актів на відповідність установчим договорам, адже останні виступають у ролі певного роду «конституції» (ст. 263 Договору про функціонування ЄС). У контексті наділення Суду конституційною юрисдикцією, зазначають про преюдиціальну функцію відносно тлумачення положень установчих договорів, актів органів та інститутів ЄС, котре відбувається за наявності відповідних звернень національних судів країн-членів. Слід звернути увагу на те, що саме преюдиціальна функція у повній мірі відповідає основоположним принципам ЄС: верховенство права та його пряма дія. У зв'язку із цим, можна погодитись із науковцями, котрі вважають, що уся правова система ЄС базується саме на преюдиціальній процедурі [10, с. 5].

Таким чином, на сьогоднішній день, Суд Справедливості Європейського Союзу є наріжним каменем в інституційному механізмі об'єднання, адже відіграє важливу роль як у становленні Європейського Союзу, так і у подальшому розвитку інтеграційних процесів. Однак відповідного значення Суд ЄС набув не одразу і далеко не завжди мав суттєві важелі впливу. Так, до прикладу, відповідно до Договору про Європейське Співтовариство вугілля і сталі, Суд мав лише функцію з тлумачення установчого договору, тобто вирішував лише технічні питання з приводу застосування Договору. Відповідна категорія справ була за кількістю доволі незначною і навіть перша справа, котру розглянув Суд стосувалась порушень Високого керівного Органу Співтовариства [11, с. 438].

Для того, щоб повноцінно зрозуміти нинішню роль Суду ЄС у межах інтеграційного об'єднання, необхідно детально дослідити процеси становлення його структури, особливості функціонування та проблеми юрисдикції.

Відомо, що у різні періоди євроінтеграційних процесів, існували різні формати функціонування Суду, що, у свою чергу, залежало від ступеню інтеграційних процесів серед країн – членів ЄС. Заснування Європейського

співтовариства з атомної енергії та Європейського економічного співтовариства передбачало наявність повністю самостійних інтеграційних систем, але існування спільного Суду правосуддя, який в подальшому отримав назву «Суд Європейських співтовариств», поглиблення інтеграційних процесів, збільшення кількості країн-членів в об'єднаному утворенні призвело до суттєвого перевантаження Суду Європейських співтовариств. Так, якщо за весь 1957 рік Суд ЄС виніс чотири рішення, то у 1987 році число прийнятих рішень досягло позначки у двісті [11, с. 425]. Ситуація, що склалась потребувала змін, які було прийнято до установчих договорів, на підставі чого було створено ще одну судову інстанцію, так званий «Суд першої інстанції». Саме до юрисдикції останнього перейшла категорія спорів за позовами приватних осіб на протиправні дії чи бездіяльність органів та інституцій Європейського Союзу, а також службові спори, що виникали з процесу проходження цивільної служби в ЄС [12, с. 56].

Таким чином, завдяки створенню Суду першої інстанції вдалось ненадовго розвантажити Суд ЄС, для того, щоб останній мав змогу реалізовувати свою «конституційну юрисдикцію», в той час як Суд першої інстанції перебрав на себе адміністративний функціонал. Проте із збільшенням кількості членів Європейського співтовариства, проблема перезавантаженості гостро постала знову. Станом на 2002 рік, кількість винесених рішень наблизилась до позначки триста [12, с. 102]. Отже, створення нового судового органу – Суду першої інстанції, лише на деякий час вирішило проблему завантаженості Суду Європейського Союзу.

У подальшому такі фактори, як розширення складу ЄС за рахунок країн Центральної та Східної Європи, наявність суттєвої завантаженості як Суду першої інстанції, так і Суду ЄС, призвели у своїй сукупності до розуміння необхідності продовжити реформування судової системи Союзу.

Відтак наступним кроком у реформуванні стало підписання Ніццького договору 2001 року, положеннями котрого передбачалось гнучке вирішення проблеми затягнення судового розгляду. Зміни, зокрема, відбулись у тому,

що Рада Європи отримала повноваження створювати, свого роду, нищу, «третю ланку» у судовій системі. Вказану ланку називають «судові палати» або «спеціалізовані трибунали», до їх компетенції передавались справи, що раніше належали до юрисдикції Суду ЄС або Суду першої інстанції [11, с. 440]. На виконання відповідних змін у 2004 році було утворено і в 2006 році почав свою роботу перший спеціалізований трибунал ЄС, якій вирішував спори між співробітниками апарату ЄС – Трибунал у справах публічної служби [14, с. 147].

Вкотре судова система ЄС зазнала змін із підписанням Лісабонського договору у 2007 році, коли було вирішено провести реформу структури Суду ЄС. Багато науковців акцентують увагу на тому, що саме після змін привнесених Лісабонським договором, Суд отримав змогу розглядати справи щодо ключових проблем функціонування Європейського Союзу.

Наразі у доктрині європейського права вагоме місце займають дискусії з приводу встановлення юрисдикції, тобто обсягу повноважень і їх розподілення у судовій системі ЄС в контексті Лісабонського Договору. Відповідно до положень останнього, юрисдикція Суду ЄС складається з трьох груп повноважень: 1) «пряма юрисдикція» – вирішення спорів, що виникають з правовідносин на підставі установчих договорів; 2) «непряма юрисдикція» – тлумачення європейських правових норм за зверненнями національних судових органів країн – учасниць Союзу; 3) виконання повноважень з «попереднього контролю» [11, с. 148]. Слід деталізувати повноваження «непрямої юрисдикції», зазначивши про те, що відповідні справи займали майже половину усього обсягу справ, які розглядає Суд ЄС. Тобто, національний суд країни-члена має можливість, а у деяких випадках навіть зобов'язання звернутись до Суду ЄС для отримання роз'яснення правової норми ЄС. На відміну від прямої юрисдикції Суду, у цьому випадку він не приймає рішення по суті спору, адже останнє приймається національним судовим органом. Роль Суду ЄС у цьому випадку інакша – подолання правових колізій в процесі правозастосування. Слід акцентувати увагу на тому, що рішення Суду Європейського союзу при здійсненні

преюдиціальної процедури є обов'язковим для національного суду та у подальшому слугуватиме прецедентом при вирішенні подібних справ, забезпечуючи при цьому єдність судової практики на території ЄС.

Стосовно повноважень з «попереднього контролю» Суду, можна зазначити, про те, що здійснюється перевірка правомірності юридичних актів, ще на стадії їх підготовки, тобто до їх прийняття. Наприклад, перевірка відповідності установчого договору угодам Європейського Союзу із третіми країнами [15, с. 261].

Таким чином, аналізуючи вищевикладене коло повноважень Суду ЄС, можна дійти висновків про доволі широку юрисдикцію Суду: конституційну, адміністративну та арбітражну. До того ж, висновки Суду мають особливу юридичну силу.

Реформа судової системи Європейського Союзу, передбачена Лісабонським договором, суттєво змінила її функціонування та вплинула на подальший розвиток. Так, відбулись зміни у структурі, правилах судочинства, розподілі юрисдикції та порядку організації судової системи. Разом із тим, відповідна реформа не вирішила усіх проблем, притаманних судовій системі європейського інтеграційного утворення, зокрема через практичні проблеми реалізації, незакінчений характер реформи, не було вирішено питання щодо створення спеціалізованих судових палат, окрім Трибуналу у справах публічної служби. Зрозумілою є необхідність подальших змін у зв'язку із постійним розвитком права Європейського Союзу та динамікою інтеграційного порядку.

Враховуючи масштабну юрисдикцію Суду ЄС, його організаційна структура постійно змінюється, змінюється функціональне наповнення кожної з ланок системи. У 2016 році було прийнято рішення про ліквідацію Трибуналу у справах публічної служби і відповідно до цього вдвічі збільшено кількість суддівського корпусу Загального суду (колишній Суд Першої Інстанції), передавши йому відповідну юрисдикцію Трибуналу. Це рішення можна назвати особливим у царині європейського права, адже чи

не вперше для перерозподілу юрисдикції не було створено нової судової ланки, а було збільшено кількість суддівського корпусу вже існуючої.

На сьогоднішній день Суд Європейського Союзу складається з Суду Справедливості та Загального Суду. Правові засади регламентації їх діяльності зосереджено у Статуті Суду ЄС, в установчих договорах, регламентах судів. Склад Суду Справедливості формується з суддів-представників країн-членів, по одному судді від кожної країни. Окрім суддів у складі Суду Справедливості існує інститут генеральних адвокатів.

Склад Загального Суду до 2016 року також формувався за рахунок одного судді від кожної країни – члена ЄС, але після ліквідації Трибуналу з питань публічної служби, кількість суддів було збільшено вдвічі. Останнє наряду пов'язано із перерозподілом юрисдикції, яка раніше належала Трибуналу та, у зв'язку із цим, збільшення кількості справ, що розглядаються Загальним Судом. Вагомим фактором є також те, що Регламентом Суду передбачено дотримання принципу гендерної рівності в процесі призначення суддів. А саме, положеннями Регламенту врегульована можливість призначення, з дотриманням усіх вимог, по одному чоловіку та одній жінці від кожної країни-члена [3, с. 85].

Юрисдикція суду ЄС знаходить своє відображення також із урахуванням внутрішньої побудови судових інстанцій. Зокрема, враховуючи різний обсяг повноважень, відрізняються і структури Суду Справедливості ЄС та Загального Суду.

Статтею 251 Договору про функціонування ЄС встановлено, що засідання Суду Справедливості відбуваються у складі палати або Великої палати [9]. Так, Суд справедливості Союзу завжди засідає колегіально, адже виконує конституційні функції, а в межах Загального Суду передбачено можливість одноособового вирішення справи, оскільки Суд виконує більшою мірою адміністративні повноваження.

Однією з триваючих практичних проблем є проблема створення Патентного Суду, що функціонував би при Загальному Суді. Європейська Комісія ще у далекому 2003 році звернулася до Ради ЄС з приводу

створення Патентного Суду, до повноважень якого повинні були бути віднесені правові спори щодо патентів у Європі. Проблемні аспекти полягали у тому, що паралельно до питання про створення відповідного Суду, членами Європейської патентної конвенції було підготовлено у 2004 році проект Угоди про заснування юрисдикційно відокремленого від ЄС Патентного Суду. Тобто, постало проблемне питання стосовно зони компетенції, яка буде належати обом органам. Відомо, що на сьогоднішній день інститути Європейського Союзу ще не дійшли згоди з вищевказаного питання [16].

Дослідження проблемного питання про перерозподіл юрисдикції між судовими органами в межах Суду ЄС передбачає обов'язкове встановлення етапів формування кола повноважень Суду першої інстанції (нині Загального Суду). Останнє пояснюється тим, що саме за рахунок поступового розширення компетенції Загального Суду, з'явилися юрисдикційні колізії між ним та Судом Справедливості. У цей же час, генеза судової системи Європейського Союзу дозволяє дійти висновків чому саме відповідним чином формувався розподіл функціоналу між судовими ланками.

Не дивлячись на те, що далеко не усі структури у складі Суду ЄС функціонують без практичних проблем, видається, що саме завдяки реструктуризації Суду ЄС, вдалось віднайти оптимальну модель судоустрою, що тримає баланс між кількістю судових справ та якістю постановлених рішень. Таким чином, нині у судовій системі ЄС, за конституційну юрисдикцію відповідальним є Суд Справедливості, а за адміністративну – Загальний Суд. При цьому, практика застосування правових норм ЄС створює нові виклики для судової системи інтеграційного утворення, що у перспективі потребують реформування.

Висновки до розділу 1

У сучасних умовах все більший інтерес викликає феномен Суду Європейського Союзу, котрий цілком обґрунтовано вважається одним із найважливіших інститутів інтеграційного утворення. Унікальність відповідного інституту, в першу чергу, пов'язана із його наднаціональним характером та особливостями історичного становлення. Вказані властивості дозволяють вважати Суд ЄС авторитетним гарантом захисту європейського права, та наріжним каменем у механізмі відповідного захисту.

Видається, що найбільш повно відображає зміст категорії «Суд ЄС» таке формулювання, згідно з яким, під останньою розуміється комплексне поняття на позначення усієї системи рівних судових ланок ЄС.

Історія становлення Суду Європейського Союзу виокремлює декілька етапів, кожен з яких свідчить про те, що майже завжди головним призначенням Суду було забезпечення однакового розуміння та застосування положень установчих договорів країнами-учасницями. Разом із тим, у контексті процесів поглиблення європейської інтеграції, відбувається оптимізація та ускладнення юрисдикції судових органів, що утворюють цілісну систему – Суд ЄС. Зокрема відбуваються заходи щодо підвищення якості та ефективності судочинства за рахунок створення нових судових ланок, а також збільшення кількості суддівського корпусу вже існуючих.

Таким чином, від початку створення перших Європейських Співтовариств та до сьогоднішнього дня сформовано не лише розвинене інтеграційно-правове поле, але і систему, що гарантує належний захист норм європейського права. Тим не менш, проблема перерозподілу обсягу повноважень між судовими органами, що складають систему Суду і досі не втрачає своєї актуальності у зв'язку із перспективами подальшого реформування.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1 Особливості взаємодії суду ЄС з іншими судовими органами

Постійний розвиток та розширення системи міжнародного права приводить до певних колізій серед існуючих правопорядків, що потребує аналізу їх взаємодії. З огляду на суттєву фрагментацію міжнародного права, котре вже давно не є однорідним явищем, важливе значення має встановлення механізмів взаємодії між судовими органами у межах різних правопорядків. Так, зокрема, євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність осмислення особливостей взаємодії Суду Справедливості Європейського Союзу з іншими судовими органами.

У межах дослідження, найбільший інтерес викликає співвідношення компетенції Суду ЄС з національними судовими органами країн – членів ЄС, а також співвідношення Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами в контексті європейського правового поля.

Власне судова система ЄС складається не лише з інституцій наднаціонального характеру, але і з національних судів країн – членів ЄС, котрі, значною мірою, і реалізують європейські правові норми. Саме на підставі принципу прямої дії права ЄС та його верховенства, національні судові органи виконують роль інструменту європейської правореалізації. Завдяки вищевказаному принципу, національні суди мають змогу у разі колізії між нормами національного права та нормами права ЄС, надавати перевагу останнім. При цьому, важливою є процесуальна автономія національних судових органів [18, с. 282].

Слід зазначити, що питання процесуальної автономії національних судових органів відносно суду ЄС є дискусійним. Можна викоремити декілька концепцій, які пояснюють особливості взаємодії Суду Справедливості ЄС із національними судами.

Перша концепція має назву «неореалізм», її прихильники пояснюють сприйняття пріоритету Суду ЄС не принципом верховенства європейського права, а орієнтацією на інтереси національних правових систем, в першу чергу, економічний та політичний інтерес. Так, наводиться приклад того, коли держава готова до кооперації з іноземними країнами та сприйняття міжнародних норм, якщо має торгівельний інтерес, але є занадто малою для

цілковитої самостійності та потребує плацдарму для процвітання, відкриття кордонів [19, с. 180]. Отже, у цьому випадку, взаємовідносини між національними судовими органами країн та Судом ЄС поставлено у пряму залежність від політичної та економічної ситуації всередині такої країни.

Прибічники другої терії, «неофункціоналізму» простежують взаємозв'язок між пріоритетом вказівок суду ЄС над національними судовими органами та зацікавленістю приватних осіб. Оскільки, судом Європейського союзу створено широкі можливості для участі відповідних суб'єктів у побудові правової системи, за рахунок чого підвищується авторитет суду ЄС серед населення [20, с. 54]. Тобто, відповідно до вищевказаної теорії, в межах Європейського Союзу було створено унікальний правопорядок, який передбачає певні обмеження суверенних прав країн-членів у деяких сферах на користь такого правопорядку. Важливо, що суб'єктами склавшихся правовідносин стали не лише держави, а й приватні особи. Виникла ситуація, коли окремі приватні особи частіше використовують європейські правові норми, аніж норми власного національного законодавства, що є правовим феноменом. Дослідники зазначають, що ще на стадії функціонування прообразу нинішнього суду ЄС – Суду Європейського Економічного Співтовариства, було закріплено створення нового міжнародного правопорядку, суб'єктами якого є не тільки держави, а й їх громадяни. Відповідна позиція знайшла своє відображення у подальшій практиці Суду та стала наріжним каменем у виборі європейського механізму захисту прав особи [21, с. 235].

Установчими договорами покладено доволі суттєвий обсяг повноважень на Суд ЄС, при цьому у більшості проваджень позивачами можуть виступати або держави-члени або інститути ЄС. Відносно цього у приватних осіб менший обсяг можливостей звернутись до Суду ЄС. Але дослідження процесу взаємодії національних судів із судом Справедливості ЄС саме у контексті захисту прав приватних осіб, дозволяє дійти висновків про гарантовану захищеність прав останніх. Це пояснюється тим, що європейські правові норми стали органічною складовою національного

правопорядку. І, якщо Суд ЄС здійснює тлумачення європейського права, то національний суд здійснює його застосування, вводить в дію, тим самим забезпечуючи захист європейського права приватної особи. Отже, національні судові органи виступають інструментом, засобом застосування права ЄС крізь призму конструктивної взаємодії з судом Справедливості ЄС [22, с. 235].

Ще однією теорією взаємодії Суду ЄС з національними судовими органами є теорія так званої «зацікавленості національних судових органів». Прихильники такого погляду пояснюють, що національні суди країн-членів у процесі застосування вказівок суду Справедливості ЄС, підтримують свій авторитет та за наданим колом повноважень наближаються до конституційних та верховних судів [23, с. 366]. Прибічниками наводяться приклади національних судових органів таких країн як Франція та Бельгія. Зокрема, французький касаційний суд отримав повноваження із здійснення контролю за парламентськими актами, а бельгійський суд за національними правовими актами на предмет їх відповідності праву Європейського Союзу [24, с. 12].

Виокремлюють ще третю концепцію, яка отримала назву «міжсудової змагальності». Вважається, що вона витікає з попередньої теорії «зацікавленості судових органів», оскільки базується на прагненні національних судів виконувати функції вищих судових інстанцій або мати вплив на їх практику. Наприклад, процедура направлення національним судом першої інстанції преюдиціального запиту до суду ЄС може вплинути на усталену судову практику всередині відповідної країни. Так, судові органи першої інстанції отримують можливість привнести зміни у практичне правове поле та змінювати позиції судів вищої інстанції [25, с. 245].

На основі аналізу декількох наявних концепцій кооперації Суду Справедливості ЄС та національних судових органів країн-членів, можна дійти висновків про те, що жодна з них не може претендувати на першість та вичерпність. Адже пояснити такі складні правовідносини можливо лише

з використанням комплексу причин, тобто мають право на життя і позиції політичного та економічного інтересу держави, і змагальність судів, і зацікавленість приватних осіб у захисті власних прав.

Слід зазначити, що на фоні існування пріоритету норм європейського права, має місце дискусійне питання процесуальної автономії національних судових органів. Дискусійний характер пов'язаний із тим, що така автономія є обмеженою Судом Справедливості Європейського Союзу за рахунок застосування мінімальних стандартів для національних норм.

Безпосередньо процесуальне право належить до кола повноважень судових органів країн-членів. Так, лише за рахунок національних процесуальних механізмів та засобів вирішуються спори, що виникли з права Європейського Союзу. Відповідні процеси є цілком логічними з огляду на те, що країни – члени ЄС відрізняються одна від одної своїми правовими традиціями, належністю до різних правових систем. У зв'язку із цим, внутрішнім процесуальним правом кожної країни встановлюються свої особливості положень щодо остаточності судових рішень, строків розгляду судових справ тощо [26, с. 125]. У цей же час Судом ЄС здійснюються певні процеси гармонізації та уніфікації у цьому напрямку, зокрема, шляхом введення певного «фільтру» для національних норм. У ролі вказаного «фільтру» виступають два принципи: еквівалентність та ефективність. Перший принцип «еквівалентності» з точки зору Суду полягає у тому, що національні правові системи повинні наділити судові органи відповідною компетенцією, котра зумовлює гарантований захист прав індивідів, наданих їм Співтовариством. При цьому, вироблені процедурні правила та заходи мають бути такими ж сприятливими, як і ті, що використовуються для вирішення справ, виникаючих з національного права. Другий принцип «ефективності» судом ЄС трактується у контексті того, що вироблені національними судовими органами процесуальні правила, мають робити доступним процес застосування наданого права. Процедурні правила повинні бути співрозмірні із метою використання права [18, с. 282].

Відносно другого принципу, принципу «ефективності» показовою є справа «Peterbroeck and Ors vs Belgian state». В межах цієї справи було переглянуто процесуальну норму національного бельгійського законодавства щодо обмеженого 60-денного строку на подання сторонами у першій інстанції зауважень з розширення предмету спору. Суть норми полягає у тому, що у разі, якщо протягом шістдесяти днів сторона не вказала на порушення норм права ЄС, національний суд не має повноважень за власною ініціативою порушити питання про відповідність національної норми праву ЄС. Тобто, утворюються прогалини в сфері захисту прав приватних осіб, адже і у наступних, вищих судових інстанціях бельгійські суди не мають змоги самостійно ініціювати питання відповідності європейсько-правовим нормам. Ситуація, що склалась, на думку Суду Європейського Союзу, порушила принцип «ефективності» для національних норм. І відповідну процесуальну норму бельгійського законодавства було визнано такою, що не відповідає принципу «ефективності» [27]. Так, згадана справа є проявом обґрунтованих обмежень процесуальної автономії національних судових органів країн – членів ЄС.

Позиція Суду ЄС відносно того чи повинні національні судові органи самостійно порушувати питання відповідності нормам права ЄС, пройшла певний шлях. Так, з самого початку Суд ЄС вважав відповідні повноваження національних судів дискреційними, переданими на розсуд таких судів. Проте згодом, наприкінці десятиліття, Суд ЄС поширив сфери та правовідносини у яких національні суди були зобов'язані порушувати питання права Союзу, зокрема відносини із захисту прав споживачів, конкурентні справи, тощо. У подальшому сфера таких правовідносин тільки розширювалась, адже розширювалась власне компетенція самого Європейського Союзу. Означена позиція Суду пояснюється тим, що відносини, що виникають у полі компетенції Союзу, потребують обов'язкового належного захисту, не дивлячись на наявність або відсутність доступних внутрішньонаціональних процедурних засобів [18, с. 283]. Серед науковців відсутня єдина точка зору з приводу такої позиції Суду ЄС. Одна

група дослідників вважає, що подібне втручання Суду в сферу компетенції національних судових органів є таким, що позбавляє останні їх процесуальної автономії [28, с. 420]. Інша ж група науковців вважає, що таке втручання є виправданим з огляду на необхідність гарантованого захисту права ЄС [18, с. 283]. Видається, що процесуальна автономія цілком логічно має існувати в тих межах, коли вона не порушує право ЄС.

Таким чином, позиція Європейського Суду полягає у тому, що в ситуації, коли предмет справи є належним до компетенції Суду, то національні судові органи зобов'язані самостійно порушувати питання права ЄС. При цьому ступінь подібного розсуду суддів відрізняється залежно від традицій правової системи, до якої належна відповідна країна. Так, є країни, зокрема загальної правової системи, для котрих зовсім не характерно ініціювати подібні питання, а є країни, наприклад Польща, де має місце широкий розсуд судді. Тобто, у першому випадку судді обмежені обставинами, які були задані сторонами у справі, а у другому – у суддів існує можливість за власною ініціативою порушити питання права ЄС, навіть без попереднього зазначення про це сторонами (принцип *ex officio*) [18, с. 281].

Характерно, що у Польщі принцип «*ex officio*» у чистому вигляді властивий лише для матеріального права, а в контексті процесуального права лише у судах першої інстанції. Так, суди другої апеляційної інстанції можуть діяти згідно вказаного принципу лише у виняткових випадках, загалом же, якщо сторони у суді першої інстанції не порушили питання права ЄС, то суд апеляційної інстанції не має повноважень робити це за власною ініціативою. На практиці це створює значну кількість проблем та неправомірних наслідків [29, с. 526]. Науковцями зазначається, що Польщею вже зроблено певні кроки задля подолання такої правової колізії. Серед таких кроків прийняття Вищим Судом Польщі рішення, котре визначає випадки, за настання яких, судові органи отримують можливість самостійно порушувати питання права Європейського Союзу в контексті принципу «*ex officio*». Таких випадків передбачено декілька, де перша

ситуація пов'язана із імперативною вимогою здійснити преюдиціальний запит задля вирішення певної справи. Цей обов'язок напряду впливає з норми ст. 267 Договору про функціонування Європейського Союзу. Другий варіант має місце при співпадінні предметів національного та європейського права та за наявності суперечності між ними та поданні касаційної скарги, заснованої на нормах національного законодавства. Як правило, вказана ситуація виникає тоді, коли з певними прогалинами було допущено імплементацію європейсько-правових норм, директив ЄС. На фоні цього, національні судді дійсно отримують широкий спектр повноважень і можливість діяти на власний розсуд, але від суддів вимагається доволі високий рівень обізнаності як правових актів ЄС, так і відповідної практики Суду Союзу. І, нарешті, третій випадок у разі застосування судами перших інстанцій національно-правових норм, що протирічать європейсько-правовим нормам. Цей випадок пов'язаний із реалізацією національними судьями принципу верховенства права ЄС, оскільки передбачає тлумачення національних норм у світлі права ЄС [18, с. 281]. Видається, що вказане рішення Вищого суду Польщі цілком відповідає усталеній практиці Суду ЄС та є взірцем вдалої реалізації компромісної процесуальної автономії національних судових органів.

Ще одним мінімальним стандартом запровадженим Судом ЄС відносно національних судових органів є принцип «еквівалентності». Останній передбачає створення таких процедур та процесуальних умов, за яких розгляд справ, заснованих на праві ЄС відбувається не гірше, ніж справ, заснованих на нормах національного права. Враховуючи, що Суд Європейського Союзу не здійснює тлумачення національного права, прерогатива дбати про забезпечення принципу «еквівалентності» покладається на національні суди, котрі повинні сприяти створенню однаково належних умов для обох процедурних режимів. Суд ЄС залишає за собою лише повноваження з контролю за дотриманням вищевказаного принципу державами – членами Союзу [30, с. 123].

Сутність принципів «ефективності» та «еквівалентності» в межах процесуальної автономії національних судів, найбільше розкривається у контексті захисту прав приватних осіб. Так, вони значною мірою супроводжують і впливають на процеси компенсації приватним особам внаслідок порушення їх прав, передбачених правом ЄС, країнами – членами ЄС. Оскільки відповідні компенсаційні процедури передбачено національним правом, то Судом ЄС за відсутності прямих вказівок здійснюється контроль шляхом формування вихідних принципів компенсації. Показовою, навіть революційною у цьому відношенні є справа «Франкович проти Італії». Вперше рішенням Суду у цій справі було впроваджено відповідальність країн перед приватними особами за недотримання європейського права шляхом компенсації збитків. Тобто, судом визнано той факт, що недостатньо тільки проголосити право індивідів звернутись до суду внаслідок порушення їх прав, натомість повинен бути ефективний механізм реалізації та захисту відповідних прав [31, с. 67]. Зокрема, критерії відшкодування збитків за порушення права мають бути ефективними та еквівалентними, з огляду на необхідність пропорційного співвідношення компенсації із отриманою шкодою.

Отже, Суд Європейського Союзу з повагою відноситься до процесуальної автономії національних судових органів країн-членів, при цьому здійснює контроль за дотриманням права ЄС через впровадження мінімальних стандартів. Так, межі процесуальної автономії закінчуються там, де починається порушення права ЄС.

На відміну від взаємодії Суду Європейського Союзу із національними судовими органами країн-членів, яка є відносно врегульованою, відкритою та цікавою для наукових досліджень є взаємодія Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами.

Для розуміння особливостей вищевказаної взаємодії, необхідно проаналізувати положення ст. 344 Договору про функціонування ЄС, зміст якої зводиться до того, що спори відносно тлумачення та застосування положень установчих договорів можуть вирішуватись лише за допомогою

правових механізмів, передбачених ними. Тобто, дотримання припису цієї статті має запобігати неоднаковому тлумаченню права ЄС в межах паралельних судових проваджень [32, с. 235]. Показовим у цьому аспекті є рішення Суду Європейського Союзу у справі «European Commission v Ireland», яким уперше було розглянуто питання відносно розмежування юрисдикції Суду ЄС з іншими судовими установами. Спір виник між Ірландією та Великою Британією, у зв'язку із тим, що радіоактивні відходи з англійського заводу забруднили Ірландське море. Ірландія звернулася до Міжнародного трибуналу з морського права із відповідним позовом. Міжнародним трибуналом у процесі встановлення юрисдикції відповідного спору, було прийнято рішення призупинити провадження до вирішення питання про належність спору до юрисдикції Суду Європейського Союзу. У свою чергу, до Суду ЄС було подано позов Європейською Комісією проти Ірландії за звинувачення у порушенні вищевказаної ст. 344 Договору про функціонування ЄС. Обґрунтування позову Комісією полягало у тому, що безпосередньо Європейський Союз приєднався до Конвенції ООН з морського права, а тому ця конвенція стала обов'язковою складовою права ЄС. На фоні цього, передача спору, що виник між Британією та Ірландією на розгляд іншого, аніж Суд ЄС, судового органу є порушенням прийнятих на себе зобов'язань країнами-членами інтеграційного утворення. Рішення суду ЄС, прийняте у цій справі віддзеркалило побоювання щодо загрози для автономії європейського правопорядку. Так, Судом було визначено, що лише він має прерогативу встановлювати чи належить до його юрисдикції певний спір та чи можуть бути застосовані до цього спору інші механізми міжнародного судового захисту [33].

З цього приводу слід зазначити, що висловлена позиція Суду Європейського Союзу має як переваги, так і недоліки. До переваг можна віднести той факт, що забезпечується захист автономії європейського правопорядку та єдність тлумачення європейського права. У той час як до недоліків можна віднести певну обмеженість країн-членів у виборі

механізму судового захисту, а також ймовірну фрагментацію міжнародного права.

Враховуючи той факт, що більшість країн Європи одночасно входять до складу і Ради Європи і Європейського Союзу, виникає необхідність дослідити співвідношення Суду ЄС із Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ).

На перший погляд, це два дуже схожі між собою міжнародні правозахисні інститути, але розмежування їх компетенції належить до дискусійної площини та має науковий і практичний інтерес.

По-перше, відрізняється процедура звернення до суду. Так, ЄСПЛ розглядає справи за зверненнями будь-якої особи, групи осіб, якщо вони вважають себе потерпілими від дій або бездіяльності будь-якої «Високої договірної сторони» [34]. У той час як до Суду ЄС мають право звертатись країни-члени, інституції, а також фізичні та юридичні особи, при цьому фізичні і юридичні особи не мають змоги подати позов проти держави, вони виступають у процесі лише відносно інших фізичних або юридичних осіб. Тобто, перше, що відрізняє обидва інститути, це можливість приватних осіб у межах ЄСПЛ подати позов проти держави, на відміну від Суду Європейського Союзу.

Друге, що відрізняє Суд ЄС та ЄСПЛ – це співвідношення із системою національних судових органів. Позиція відносно взаємодії Суду ЄС із національними судами країн-членів вже була викладена раніше і полягає у тому, що хоча національні суди і не входять до Суду ЄС, останній має певну ієрархічність відносно них, зокрема через процедуру преюдиціального запиту. Тоді як ЄСПЛ передбачає певні умови прийнятності справ, оскільки заявник перш ніж звернутись до ЄСПЛ має пройти усі національні способи захисту [34].

В контексті розмежування компетенції Суду ЄС та ЄСПЛ важливо також розуміти особливості закріплення і тлумачення кола прав та свобод Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ) та Хартією основних прав Європейського Союзу (Хартія). Так, країни-учасниці Ради Європи у

1950 році підписали основоположну Конвенцію про захист прав людини та основних свобод, тим самим гарантуючи широкий блок прав. У 2009 році набула чинності Хартія, яка поклала початок створенню власного каталогу прав в межах Європейського Союзу. Характерно, що Європейський Союз, передусім, створювався як економічний союз, тому і компетенція Суду була обмежена відповідною сферою. Згодом же і на сьогоднішній день, коло повноважень Суду ЄС значно зросло. В аспекті співвідношення Хартії та ЄКПЛ слід зазначити, що перелік прав, закріплених Хартією має збігатись із тими правами, що передбачені ЄКПЛ. Не дивлячись на це, практика Суду ЄС доволі часто демонструє автономність у процесі тлумачення прав. Проте, слід зазначити, що суд ЄС не повністю абстрагується від Страсбурзької судової системи, адже певні рішення усе одно містять посилання на практику ЄСПЛ. Вказане відбувається у тому випадку, коли судом ЄС при розгляді певної справи встановлюється, що відповідні правовідносини, передбачені не лише Хартією, а й окремою статтею ЄКПЛ [35, с. 183].

Взаємозв'язок практики Суду ЄС та ЄСПЛ, а також розширення впливу Європейського Союзу на сферу прав та свобод особи, у сукупності зумовили необхідність формування чіткої позиції з приводу стандартів захисту права. Так, Європейський суд з прав людини вперше висловив свою позицію у рішенні «Bosphorus Airways» v. Ireland (45036/98). Суть справи полягала у тому, що турецька авіакомпанія звернулась до Страсбурзького суду із позовом проти Ірландії у зв'язку із порушенням останньою статті 1 Першого Протоколу до Конвенції 1950 року. У свою чергу, ЄСПЛ було встановлено, що із метою, яка передбачена Конвенцією є несумісним звільнення держави від відповідальності, якщо мова йде про відповідальність у тій сфері, котра передана на рівень міжнародної організації. Також Європейським судом з прав людини було зазначено, що система захисту прав в ЄС еквівалентна системі захисту, закріпленій у Конвенції 1950 року. Але ЄСПЛ наголосив і на тому, що виявлена еквівалентність не є сталою і може бути переглянута у разі будь-яких змін у

системі захисту прав Європейського Союзу [36]. Науковці у доктрині європейського права вважають, що вищевказане рішення ЄСПЛ за своєю природою є презумпцією та називають її презумпція «Босфор» [35, с. 184]. Отже, окреслена презумпція є прикладом європейського правового консенсусу, оскільки Страсбурзьким судом вперше було визнано на офіційному рівні рівнозначність систем захисту основоположних прав, передбачених ЄС та ЄКПЛ, при цьому збережено можливість ЄСПЛ відійти від цього принципу в кожному конкретному випадку, коли буде з'ясовано недостатність правових засобів захисту в ЄС.

Суттєвим у контексті взаємодії Суду ЄС та ЄСПЛ став розгляд можливості приєднання Європейського Союзу до Конвенції. За результатами відповідного розгляду Судом ЄС було постановлено Висновок 2/13 від 18.12.2014 р. За своїм змістом Висновок є негативним, адже у разі приєднання ЄС до Конвенції, остання складатиме невід'ємну частину права ЄС, що, у свою чергу, зумовить виникнення зовнішнього контролю за самим інтеграційним утворенням, його інститутами, зокрема і за Судом ЄС. Маються на увазі механізми зовнішнього контролю з боку Європейського Суду з прав людини, який дбає про забезпечення прав та свобод, передбачених ЄКПЛ [35, с. 186].

Після оприлюднення відповідного висновку для багатьох дослідників цікавою стала подальша доля позиції «Босфор». Так, було запропоновано три варіанти розвитку подій: 1) ЄСПЛ продовжить дотримуватись позиції «Босфор» щодо еквівалентності систем захисту; 2) ЄСПЛ відмовиться від цієї позиції; 3) буде дотримуватись позиції, але з певними застереженнями в більш суворій манері [37].

Відповідь на зазначене питання знайшла своє відображення у рішенні ЄСПЛ по справі «Авотінс проти Латвії» у 2016 році, згідно з яким було підтверджено позицію «Босфор» [38].

Таким чином, для нинішнього стану взаємодії Суду ЄС та ЄСПЛ характерними є такі особливості як, по-перше, можлива наявність різного обсягу тлумачення певного права особи, у зв'язку із цим неузгодженість у

процесі тлумачення. І, по-друге, прагнення чітко розмежувати два окремі правопорядки, що мають спільну мету – повагу до прав і свобод особи.

Вказуючи про взаємовідносини Суду ЄС з іншими міжнародними судовими установами, слід зупинитись також на взаємодії із Судом Європейської асоціації вільної торгівлі (Суд ЄАВТ). Відповідний Суд було створено в межах Єдиного Економічного Простору, котрий у свою чергу, має дві основні сфери: спільний ринок ЄС та виняткові сфери (рибальство, зарубіжна торгівля, податки тощо). Окреслені виняткові сфери як раз і віднесено до юрисдикції Суду ЄАВТ, а сферу спільного ринку віднесено лише до юрисдикції Суду ЄС, який має право тлумачити відповідне право. Саме зазначену взаємодію наводять як приклад відносин не підпорядкування, а взаємної поваги [32, с. 235].

На підставі аналізу вищевикладеного, можна дійти висновків, що взаємодія Суду Європейського Союзу з іншими судовими органами, як міжнародними, так і національними судовими органами країн-членів, перебуває, певною мірою, у конфліктній площині. Але, при цьому, не викликає сумнівів позитивна сторона відповідної конкуруючої юрисдикції, оскільки багатоманіття міжнародних судових органів впливає на збагачення інтеграційного правопорядку в цілому. Так, Суд ЄС вдало забезпечує процеси кооперації та взаємозбагачення окремих правопорядків.

2.2 Суд ЄС як суб'єкт правотлумачної діяльності

Серед основних та найголовніших засобів реалізації міжнародних договорів та угод слід виокремити процес тлумачення, інтерпретаційну діяльність. Так, тлумачення виступає обов'язковою умовою як для ефективного застосування положень міжнародних договорів, так і для процесу правотворення в цілому. Останні правові тенденції свідчать про збільшення ролі міжнародного судового тлумачення, зокрема, в межах права Європейського Союзу саме на Суд ЄС покладено забезпечення однакового застосування європейсько-правових норм. Слід враховувати, що

саме завдяки здійсненню функції тлумачення права ЄС, гарантується його дотримання відповідними суб'єктами, відбувається деталізація положень установчих угод та закріплення фундаментальних засад, принципів, на яких і базується уся правова система ЄС. Також саме практика суду ЄС є джерелом інтерпретації норм, що утворені в межах інтеграційного об'єднання, а отже, дослідження відповідної практики є важливою передумовою для встановлення правової ідеї інтеграційного порядку та її втілення у національному.

Окрім того, запорукою побудови успішних взаємовідносин між певною країною та ЄС є ступінь застосування європейсько-правових норм в рамках національного правопорядку. Вказане стосується і вітчизняних перспектив розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом, особливо після укладання між ними угоди про асоціацію та, враховуючи прагнення нашої країни стати повноцінним членом ЄС і наблизитись до європейських правових стандартів.

Враховуючи наведене, актуальними залишаються проблеми теоретичних аспектів тлумачення права міжнародними судовими органами загалом, недостатні дослідження конкретних методів та принципів тлумачення європейсько-правових норм, питання їх пріоритетності та співвідношення. Відповідно, суттєвим напрямком європейської правової доктрини є аналіз правотлумачної діяльності Суду ЄС. До того ж, теоретичне визначення тлумачення норм права, як правило, не враховує особливостей інтеграційного правопорядку та існуючої взаємодії між національними інституціями та інституціями Європейського Союзу.

Не дивлячись на те, що в теорії поняття «тлумачення правових норм» є доволі сталим, деякі розбіжності з цього приводу все одно існують. Так, зокрема, деякі науковці визначають «тлумачення правових норм» як діяльність, що має за мету встановити зміст правової норми та є обов'язковою складовою процесу реалізації правової норми [39, с. 120]. Виокремлюється думка, що правотлумачна діяльність перебуває у тісному синтезі із правозастосовною діяльністю, більше того, перша відбувається у

процесі здійснення другої [40, с. 19]. Інша група дослідників наголошує на тому, що правозастовна та правотлумачна діяльність є різними видами правової діяльності [41]. З цього приводу, більш обгрунтованою видається позиція синтезу процесу тлумачення норми права та процесу її застосування, оскільки, наприклад, міжнародними судовими органами одночасно здійснюється поєднання обох видів діяльності. Результатом відповідного правозастосовного тлумачення завжди є певний акт, наприклад в контексті тлумачення права ЄС, Суд ЄС приймає акти у вигляді рішень або висновків.

Відомо, що тлумачення міжнародних правових норм має власну специфіку відносно тлумачення національних норм. Останнє пояснюється тим, що існує особлива процедура укладення міжнародних угод та врегулювання спорів, що виникають на їх підставі. Окрім того, суверенна рівність держав, котрі уклали міжнародні договори, також накладає свій відбиток на процес тлумачення правової норми.

Дослідники, надаючи характеристику тлумаченню міжнародних правових норм, вказують на те, що відповідний процес тісно пов'язаний не лише із реалізацією міжнародних договорів, але і з встановленням конкретної позиції сторін під час взаємного узгодження положень майбутнього договору. Однак, найбільшу кількість функцій тлумачення відіграє саме під час застосування положень міжнародних угод, адже виступає важливою запорукою їх ефективної реалізації, сприяє виправленню неточностей, що мали місце у процесі створення відповідних правових норм, надає змогу усунути прогалини міжнародно-правового регулювання. Тлумачення також має вплив і на систематизацію міжнародно-правових норм, тим самим сприяючи прогресивному розвитку міжнародного права. Інтерпретаційна діяльність здійснює опосередкований контроль за дотриманням міжнародних угод, адже виявлення факту порушення міжнародної правової норми передбачає встановлення її змісту. Правотлумачна діяльність має і певне політичне забарвлення у зв'язку із тим, що має суб'єктивні елементи [41].

На підставі перелічених особливостей, притаманних процесу тлумачення загалом та тлумаченню міжнародних правових норм, можна дійти висновку, що тлумачення міжнародних договорів це комплексний вид правової діяльності, що може мати як самостійний, так і додатковий характер, полягає у встановленні змісту правової норми та її роз'ясненні певними суб'єктами на етапі з'ясування мети міжнародної угоди та на етапі застосування відповідних норм, напряду впливає на ефективність реалізації приписів міжнародних угод з урахуванням наслідків, що мають місце або матимуть за умови настання певних обставин.

Стосовно Суду ЄС, як органу, що має безпосередньо повноваження тлумачити міжнародні договори, слід вказати, що цю компетенцію закріплено у статті 267 Договору про функціонування Європейського Союзу [9]. Згідно із положеннями вказаної статті Суд ЄС має повноваження виносити певні рішення в аспекті тлумачення установчих угод, актів органів, інститутів та установ ЄС за попередніми запитами національних судових органів країн-членів. В якості установчих договорів виступають не лише Договір про Європейський Союз та Договір про його функціонування, а й інші, що мають доповнюючий зміст. Відповідна компетенція з тлумачення вважається ефективним засобом співробітництва та кооперації між Судом ЄС та національними судовими органами країн-членів [42, с. 157].

В межах дослідження, необхідно зазначити, що тлумачення правової норми обов'язково потребує певного інструментарію. У якості такого інструментарію виступають методи тлумачення, тобто сукупність засобів і прийомів, за допомогою яких здійснюється відтворення змісту правової норми. Взагалі питання про перелік методів тлумачення не є новим для правової доктрини, проте завжди актуальним є питання про сучасні методи, про пріоритетні методи в залежності від певних об'єктивних обставин, та їх ефективні поєднання. Зокрема, традиційно виокремлюють наступні методи тлумачення: історичний, логічний, системний, філологічний, цільовий, теологічний, тощо. Окреслені методи використовують як національні судові

органи, так і міжнародні судові інституції, проте з притаманними для них особливостями. Так, і Суд ЄС використовує вказані методи у процесі тлумачення норм європейського права, при цьому враховуючи специфіку належності країн-членів ЄС до різних правових систем, оскільки єдине тлумачення має своєю метою формування єдиної судової практики [43, с. 184].

Варто наголосити на тому, що не дивлячись на значну розробленість питання про методи тлумачення, котрі застосовує Суд ЄС у своїй діяльності, це питання завжди цікавило і продовжує цікавити дослідників. Ще у далекому вересні 1976 року відбулась конференція у місті Люксембург на відповідну тематику. Доповідачами на конференції виступали безпосередньо судді Суду Європейського Союзу, а також генеральні адвокати та представники національних судових органів держав-членів. Обговорювалось питання про конкретні методи тлумачення, які використовує Суд ЄС, та питання про те наскільки вірними та ефективними для з'ясування змісту норми є обрані методи [43, с. 185].

Окремі групи науковців в процесі дослідження методів тлумачення Суду ЄС, називають різні за наповненням групи методів та не погоджуються одне з одним відносно пріоритетних методів. Перша група науковців серед основних методів називає буквальний, порівняльний, історичний, телеологічний, схематичний, при цьому на перший план ставлять саме телеологічний та схематичний методи. Свій вибір дослідники пояснюють тим, що з самого процесу зародження інтеграційного права, його тлумачення було можливим тільки за рахунок виявлення істинної мети та взаємозв'язку норм. На сьогоднішній день, у зв'язку із вдосконаленням правової системи ЄС, тлумачення норм права ЄС потребує іншого підходу та використанню більш широкого інструментарію, шляхом поєднання декількох методів. Відповідні комбінації мають абсолютно виключити неповне тлумачення [44].

Інша група дослідників здійснивши аналіз актів тлумачення Суду ЄС після набуття чинності Лісабонським договором, виокремлює такі методи

тлумачення: теологічний метод, тобто тлумачення крізь призму загальних цілей та мети правової норми; лінгвістичний метод, а саме тлумачення на підставі тексту норми; тлумачення за аналогією; комплексне тлумачення із поєднанням класичних методів; метод автономного тлумачення, що має місце у разі відсутності визначення поняття у тексті європейського законодавства та відсутності посилань на національне законодавство; ієрархічний метод тлумачення, який передбачає, що вторинні акти законодавства повинні тлумачитись виходячи із змісту основного акту; історичний метод – метод, заснований на дослідженні еволюції правової норми та інші [43, с. 186].

Окреслені вище базові, традиційні методи і надалі продовжують застосовуватись судом ЄС, проте, враховуючи збільшення кількості запитів на тлумачення та прогресивний розвиток інтеграційного права, виникає потреба у застосуванні більш розширеного інструментарію.

Традиційні методи тлумачення застосовуються в рамках поняття «лінгвістичний режим» Європейського Союзу, тобто мається на увазі принцип лінгвістичної еквівалентності [40, с. 19].

Суд ЄС активно використовує метод контекстуального тлумачення, згідно з яким зміст правової норми встановлюється відповідно до контексту документу, а також із врахуванням інших положень права Європейського Союзу. Прикладом контекстуального тлумачення є рішення Суду у справі 190/73 *Officier van Justitie v. J. Van Haaster*. У рішенні йшла мова про те, що так званій «контекст положень» складається з наступних аспектів: контекст договору; тлумачення у контексті завдань та мети договору; тлумачення з врахуванням загальної структури [45]. Отже, контекстуальне тлумачення виникло з того, що мета кожного рішення або директиви спрямовані на досягнення однакового правового результату.

Теологічний, або цільовий метод полягає у тому, що при тлумаченні за основу береться не текст норми, а певна мета задля якої відповідна норма створювалась. При цьому, тлумачення може виходити не лише із цілей, а й з об'єктивних умов, котрі передували створенню норми.

Не дивлячись на широке поширення контекстуального або теологічного методу тлумачення, на думку деяких науковців, найбільш виправдане використання Судом ЄС телеологічного методу тлумачення правових норм. Окреслений метод було запозичено з концепції міжнародного права, а саме концепції «корисного ефекту», адже базовою складовою телеологічного методу є принцип ефективності. Ще з моменту створення суду ЄС, перевага надавалась таким конструкціям, котрі сприяли найбільшій практичній цінності відповідних правових положень. Зокрема, рішенням у справі 6/60 *Hamblet* закріплено, що для суду ЄС недостатньо лише буквального, текстуального тлумачення [40, с. 19]. В будь-якому випадку, інтерпретаційна діяльність Суду із врахуванням змісту та завдань норми, пояснюється вдосконаленням права Європейського Союзу у напрямку принципів, що закріплені в установчих угодах.

Використання телеологічного методу тлумачення завжди зумовлює встановлення намірів органу, який видав відповідну норму. Сутність цього методу також розкривається у рішенні Суду по справі 283/81 *CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health*. Так, Суд ЄС у вказаному рішенні роз'яснює, що будь-яке положення права ЄС має інтерпретуватись у контексті усіх положень в цілому, з урахуванням мети, цілей та змін, що стались з моменту прийняття відповідного положення [40, с. 20].

З огляду на аналіз телеологічного методу тлумачення цілком раціональною є його друга назва, «цільовий» або «функціональний». Враховуючи той факт, що за допомогою відповідного методу тлумачення, Суд ЄС має змогу не лише вірно з'ясувати зміст норми та порядок її застосування, а й визначити її ціль, телеологічний метод стає все більш поширеним у використанні. Окрім того, цьому сприяє також збільшення кола суспільних відносин, на які поширюється компетенція Суду Європейського Союзу.

Нерідко для ефективної інтерпретації, Суд ЄС поєднує одразу декілька методів тлумачення правової норми. Наприклад, у рішенні по справі *The Continental Can Case* було зазначено, що на питання про

застосовність ст. 86 Договору про ЄС до змін у структурі, зазначено про необхідність звернутись як до загальної будови статті, так і до цілей та завдань договору. Тобто, в окресленому рішенні Суду одночасно застосовано різні методи тлумачення норми, як то контекстуальний, телеологічний та лексичний [46, с. 129].

Окремо слід зазначити, що Суд ЄС окрім різних методів, різні види тлумачення норм. Так, можна виокремити розширювальне та обмежувальне тлумачення. Відносно першого відомо, що його активне використання напряду пов'язано із з'ясуванням змісту базових принципів права ЄС. У свою чергу, обмежувальне, вузьке тлумачення застосовувалось, наприклад, у справах відносно свободи підприємницької діяльності, обмежуючи до безпосередньої участі у здійсненні державної влади (справа 2/74 Рейнерс проти Бельгії) [40, с. 20].

Усі види та методи тлумачення, які використовує суд ЄС обов'язково базуються на дотриманні принципу гуманізації норм. Мається на увазі слідування загальновизнаним принципам верховенства права, справедливості, гуманності, тощо, адже прийняття будь-якого рішення Судом ЄС в контексті з'ясування змісту правової норми, повинно виходити із завдань захисту прав особи, як найвищої соціальної цінності [46, с. 129].

Підсумовуючи усе вищевикладене, можна дійти висновків про те, що усунення прогалин у праві ЄС здійснюються, зокрема, за рахунок судового тлумачення. Так, Суд Європейського Союзу загалом використовує усі методи тлумачення норми, які притаманні національним судовим органам країн-членів. При цьому, враховуючи особливості правової системи ЄС, європейську правову традицію та завдання функціонування судової системи Союзу, Суд ЄС надає перевагу певним видам, методам тлумачення, обирає їх специфічні поєднання.

Правотлумачна практика Суду ЄС характеризується поступовими змінами вектору від буквального тлумачення до телеологічного, контекстуального, обираючи ті методи, що найбільше зумовлюють так зване «квазіконституційне» правосуддя. До того ж, безпосередньо вибір

методів тлумачення напряму пов'язаний із завданнями інтерпретаційної діяльності. Саме застосування Судом ЄС ефективних комбінацій із методів тлумачення гарантує єдине розуміння усіма країнами-членами положень установчих угод Європейського Союзу, формування єдиного розвиненого правового простору. Таким чином, важко переоцінити роль суду ЄС як суб'єкту правотлумачної діяльності.

Висновки до розділу 2

Правовий статус Суду Європейського Союзу без сумнівів формується з урахуванням його діяльності. Одним з найважливіших аспектів відповідної діяльності є взаємодія Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами. Така взаємодія умовно поділяється на два напрямки: взаємодія з національними органами країн-членів ЄС та взаємодія з іншими міжнародними судовими органами, зокрема в межах суміжного правового поля, взаємодія з Європейським Судом з прав людини.

Перший напрямок є відносно розробленим та зрозумілим, базується на балансі між процесуальною автономією судових органів країн – членів ЄС та впровадженням певних стандартів з метою здійснення контролю за дотриманням права Європейського Союзу.

Другий напрямок передбачає наявність особливих відносин Суду ЄС з іншими міжнародними судовими установами з огляду на прагнення Суду зберегти розмежування різних правопорядків та власну самостійність і виключність.

Взаємодія Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами, в цілому, ознаменована одночасно як дискусійна площина у контексті конкурування юрисдикції, так і спільного взаємозбагачення та гармонізації правопорядків.

Окремим важливим напрямком діяльності Суду є його діяльність з тлумачення норм європейського права, тобто з'ясування змісту відповідних норм. При цьому, протягом історії свого існування Суд змінив свій підхід до

методів інтерпретаційної діяльності. Більш «змістовний» телеологічний, контекстуальний метод прийшов на зміну буквальному тлумаченню у зв'язку із прагненням ефективного виконання поставлених перед Судом ЄС завдань.

Здійснення судом ЄС систематичної інтерпретаційної діяльності зумовлює нерозривний зв'язок норми права ЄС з усією системою права Союзу. Завдяки цьому, засновницькі договори Європейського Союзу не є розрізненими актами, а створюють логічну і послідовну систему, що є важливою передумовою для процесу євроінтеграції.

РОЗДІЛ 3

СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК УЧАСНИК ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАВА ЄС

3.1 Місце та роль Суду Європейського Союзу у системі інститутів ЄС

На сьогоднішній день, не викликає сумнівів, що Європейський Союз є унікальною наднаціональною організацією з особливою правовою системою. Виконання завдань, які стоять перед ЄС покладено на відповідні інститути. У зв'язку із специфікою безпосередньо самої організації, відрізняються і її інститути, аналоги яким практично відсутні серед інших національних або міжнародних інститутів.

Для розуміння того, як функціонує Європейський Союз в цілому, обов'язковим є з'ясування правової природи його інститутів, та їх взаємозв'язків. Вважається, що ключовим інститутом ЄС виступає саме Суд ЄС, адже саме від останнього залежить деталізація, тлумачення положень установчих договорів, дотримання та розвиток права ЄС. Також, враховуючи характерний статус права ЄС, котрий відрізняє його від права інших міжнародних інституцій, цілком логічним є наділення судового органу значною компетенцією та виокремлення Суду ЄС як одного з

найважливіших інститутів, забезпечуючих прогресивне функціонування Союзу.

В процесі реалізації наданої, широкої компетенції, Суд тісно співпрацює з іншими інститутами ЄС. І саме відповідні аспекти співпраці та співвідношення є малодослідженими, проте такими, що необхідні для встановлення структурно-функціональної ролі, місця Суду ЄС в інституціональній системі Союзу.

Перш за все, в контексті дослідження, під інститутом ЄС розуміється базовий орган із владними повноваженнями, що виконує ключові завдання Союзу та відповідає за взаємозв'язки всередині організації [47, с. 15].

Загалом, інституційна система передбачає сукупність інститутів, а інституційна система ЄС є несхожою ані на інші міжнародні системи, ані на систему внутрішнього державного апарату з його розподілом на три гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову.

Науковцями пропонується два підходи до визначення поняття «інституційна система ЄС» (або інституційний механізм ЄС). Згідно з першим, широким підходом, інституційний механізм Європейського Союзу включає у себе усі інститути, як основні, так і допоміжні, сукупність яких надасть змогу реалізувати усі поставлені перед Союзом завдання. Другий, вузький підхід передбачає охоплення лише декількох основних інститутів, серед яких Європейський Парламент, Рада ЄС, Європейська Рада, Європейська Комісія, Суд ЄС, Рахункова Палата, Центральний Європейський Банк [48, с. 85].

На нашу думку, в контексті тематики дослідження, застосуванню підлягає саме вузький підхід, адже для розкриття правового статусу Суду ЄС важливе значення має саме встановлення його структурно-функціональних зв'язків з основними інститутами Союзу.

Інституційна система ЄС не має характерного для внутрішньонаціональної побудови поділу влади на законодавчу (у межах міжнародного права доречніше говорити нормотворчу), виконавчу та судову. Останнє пов'язано із тим, що неможливо чітко розподілити функції

між основними інститутами Європейського Союзу. Наприклад, нормотворчу функцію виконує Європейський Парламент, але іноді ця функція надається і Європейській Комісії, якій здебільшого належать виконавчі функції. Тобто, кожний з ключових інститутів організації, в залежності від наданої компетенції, може виконувати різні за функціональною спрямованістю види діяльності.

Деякі з науковців вказують на те, що в межах ЄС все-таки слід виокремлювати гілки влади. Але не тільки три традиційні гілки влади, а й інші, зокрема, координаційну та контрольну, які належать відповідному інституту – Європейській Раді. Окрім того, з цієї позиції, дослідники звертають увагу на існування так званого «перенесення» частини функцій одних інститутів відповідної гілки влади до інших. Тим самим пояснюються процеси стабілізації інституційного механізму ЄС та взаємодія гілок влади [49, с. 17].

Історично склалось, що інститути Європейського Союзу беруть свій початок з часів заснування Європейського співтовариства з вугілля і сталі (ЄСВС) у 1951 році. Враховуючи входження до компетенції новоутвореної організації, регулювання таких стратегічних галузей як вугледобувна та сталеливарна промисловості, потрібно було існування відповідних інститутів. Так, було утворено чотири провідні інститути: Високий керівний орган, Рада міністрів, Асамблея, Суд Правосуддя. У подальшому, з підписанням Римських угод було Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії – Євроатом. Обидві організації також впроваджували базові інститути, покликані виконувати більш розширену компетенцію, аніж це було у ЄСВС. Так, на зміну Високому керівному органу прийшла Комісія, що представляла інтереси співтовариств, а Рада Міністрів, Суд Правосуддя та Асамблея лишились незмінними з часів ЄСВС. Згодом з'явилися спільні для усіх трьох співтовариств інститути – Асамблея як загальний представницький інститут, та Суд як загальний судовий інститут [47, с. 16].

Після 1967 р. у результаті підписання Договору про злиття, було засновано єдину Комісію та Раду Європейських співтовариств. Тобто, усі три створені європейські співтовариства продовжили здійснювати діяльність у межах власної компетенції, але під егідою спільних інститутів.

Суттєві зміни у інституціональному наповненні відбулись після 1993 року, із набранням чинності Договору про Європейський Союз. По-перше, інститути трьох співтовариств було перетворено на інститути Європейського Союзу. По-друге, інститутів стало вже не чотири, а п'ять за рахунок створення Рахункової Палати.

Нововведення в інституційному механізмі відбулись після підписання Лісабонського договору. Так, посилилась роль Європейського Парламенту як інституту, надано статус інститутів ЄС Європейській Раді та Європейському Центральному Банку [47, с. 17].

Історія становлення та загальна характеристика інституційної системи ЄС, дозволяє дійти висновків, що вказана система не має закріпленого поділу влади, постійно змінюється, є динамічною, що і дозволяє їй успішно розвивати європейську інтеграцію та бути прикладом належного врядування на світовій арені.

З приводу судової системи слід зазначити, що більш детально вказане питання вже розглядалось у вищевикладених розділах, та історію становлення інституту Суду ЄС вже було висвітлено. При цьому, для виявлення ролі Суду ЄС у системі інститутів Союзу, необхідно здійснити аналіз його співвідношення з іншими ключовими інститутами на предмет розподілу функцій та встановлення аспектів співпраці.

Усі інститути у системі ЄС взаємопов'язані одне з одним, а роль Суду ЄС визначається його впливом на відповідні інститути. Вказаний вплив є тісним, так як ключові інститути нерідко постають перед Судом ЄС або у якості позивачів, або у якості відповідачів, що, у свою чергу, є елементом контролю за діяльністю таких інститутів з боку Суду Європейського Союзу.

Традиційно склалась, що найбільш тісна співпраця спостерігається між Судом ЄС та Комісією. Два зазначених інститути характеризуються

схожими еволюційними змінами у функціоналі та впливом на інституційний механізм в цілому. Так, Комісію називають тим інститутом, котрий виконує роль зв'язуючого елементу у системі, координує інтеграційні інтереси, сприяє європейській інтеграції. Слід зазначити, що більшою або меншою мірою перелічені функції притаманні і Суду ЄС. Останнє пояснюється тим, що серед напрацювань Суду як раз перебуває розробка принципу рівноваги між інститутами ЄС та впровадження у життя принципів права, що також детермінують процеси євроінтеграції. Окрім того, комісія виступає гарантом дотримання положень установчих договорів, а Суд ЄС виступає гарантом дотримання права в процесі виконання відповідних положень. До того ж, повноваження обох інститутів іноді змішуються. Наприклад, коли мова йде про порушення конкурентного права, Комісія накладає штрафи на порушників і має ініціативу по припиненню вказаних порушень. Лише у тому випадку, якщо Комісія не використовує таку ініціативу, то питання передається на розгляд Суду Європейського Союзу [50, с. 242]. Таке розподілення має логічне пояснення, адже судова процедура на наднаціональному рівні майже завжди є тривалою, натомість вирішення питань Комісією відбувається за прискореною процедурою.

Комісія Європейського Союзу також здійснює нагляд за тим, як виконуються рішення Суду ЄС. Ця функція виходить з аналізу положень Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Так, згідно з ДФЄС, Комісією встановлюється, що у разі невиконання однією з держав-членів рішення Суду, остання повинна надати свої аргументовані міркування з цього приводу і після цього може звернутись до Суду [48, с. 85].

Зазначені відносини між Комісією та Судом ЄС проявляються також у тому, що у процесі прийняття власних рішень, комісія прагне отримувати підтримку Суду, оскільки, наприклад, політика конкуренції впроваджується і за рахунок судових рішень в тому числі [51, с. 57].

Має місце також співпраця Суду ЄС із Парламентом. Розкривається така співпраця особливими структурними зв'язками, наприклад, через

впровадження посади Європейського омбудсмена, котрий обирається Європарламентом. Роль омбудсмена у цьому випадку полягає у тому, що він збирає та розглядає скарги з приводу порушень порядку управління, функціонування органів та інституцій, за винятком виконання функцій суду ЄС. При цьому, Суд ЄС має повноваження, за певних обставин, відправити омбудсмена у відставку, як певний елемент механізму стримання [52, с. 40].

Специфіка взаємовідносин між Судом та Європарламентом також у тому, що обидва інститути є «моторами» інтеграційних процесів. Саме у зв'язку із цим, протягом історії свого існування Суд впроваджував та укріплював позицію Парламенту як повноцінного учасника судового процесу [47, с. 46].

Суперечливими є взаємні відносини між Судом ЄС та Радою у зв'язку із представництвом різних інтересів. Так, Рада як інститут репрезентує інтереси країн-членів, у той час як Суд ЄС фактично представляє інтеграційні, консолідовані інтереси. Отже, вказане є приводом для певної конфронтації інтересів. Між Радою та Комісією як інститутами Європейського Союзу також виникають подібні протиріччя. Не дивлячись на це, конфронтація між різними інститутами ЄС є недопустимою. Адже лише співпраця, компроміс та кооперація у сукупності надають змогу забезпечити стабільний розвиток Європейського Союзу як інтеграційного утворення [53, с.18].

Певний зв'язок простежується також між Судом ЄС та Європейською Радою. Зокрема, до завдань останньої належить вирішення конфліктів між країнами – членами ЄС, що також нагадує і юрисдикцію Суду ЄС. Проте, слід зазначити, що держави-учасниці європейського інтеграційного утворення більше схильні вирішувати проблемні питання у межах дружньої атмосфери Європейської ради, аніж звертатись до Суду. Так, Суд Європейського союзу залишається автономним незалежним судовим інститутом, а Європейська Рада є інститутом із політичним забарвленням [54, с.151].

Збіг функцій обох інститутів можливо спостерігати відносно процесу укладення нових міжнародних угод, коли Європейська Рада приймає рішення про укладення таких угод, а Суд ЄС надає висновки щодо можливості укладення відповідних угод, приєднання до них. У цьому випадку, кожен з інститутів виконує свою окрему функцію, але спрямовані ці функції на спільну мету – сталий розвиток інтеграційного утворення.

Співпраця Суду ЄС з Європейським Центральним Банком як одним з базових інститутів Союзу не є поширеною. Вказані відносини мають місце тоді, коли за певною категорією справ Центральний Банк виступає відповідачем у судовому процесі або у випадках, коли Банк контролює дотримання єдиної монетарної політики [55, с. 46].

Структурно-функціональні зв'язки між Судом Європейського Союзу та іншими інститутами полягають також у тому, що суд контролює правочинність актів, зокрема, Європейської ради, Парламенту, Комісії, Центрального Банку, тощо. Також, Суд ЄС має повноваження щодо звільнення членів деяких інститутів Союзу, наприклад, може звільнити члена Комісії за поданням Комісії або Ради [47, с. 48].

Сталий розвиток Європейського Союзу як інтеграційного утворення та його окремих інститутів потребує постійного вдосконалення процесу правового регулювання. Саме тому обов'язковому дослідженню підлягає роль Суду ЄС у формуванні базових принципів права Європейського Союзу.

В першу чергу, слід зазначити, що у теорії під принципами права розуміють ключові ідеї, що відображають сутність положень права. Принципи розглядають як систему, у межах якої відбувається розвиток права [56, с. 41]. В контексті дослідження можна вказати, що принципи права ЄС – основоположні, базові ідеї правової діяльності Європейського Союзу.

Значення суду у закріпленні такої системи принципів полягає у тому, що завдяки його нормотворчій практиці, стали формалізованими деякі принципи права. Зокрема, мова йде про принцип верховенства та прямої дії

права ЄС; принцип правової визначеності; принцип рівності; принцип поваги прав людини; принцип процесуальної автономії суду ЄС, тощо [57, с. 266].

Зазначаючи про значення Суду ЄС у процесі затвердження принципів європейського права, необхідно згадати про доктрину «домислюваних повноважень». Зміст вказаної доктрини полягає у тому, що певний інститут може реалізовувати ту компетенцію, яка і не передбачена установчими договорами, проте є необхідною для досягнення відповідної мети [58, с. 230]. Наприклад, Суд Європейського Союзу, вбачаючи деяку неврегульованість певних правовідносин, має змогу вийти за межі власної компетенції та реалізувати власний правовий механізм, зокрема це стосується і формального закріплення принципів європейського права.

В межах питання про інституційну систему ЄС, слід звернути увагу на роль Суду Європейського Союзу у формуванні та затвердженні принципу інституційної рівноваги. Значення цього принципу пояснюється тим, що він є запорукою успішної діяльності усієї системи в цілому.

Принцип інституційної рівноваги знайшов своє перше втілення під час прийняття рішень Суду ЄС. Уперше цей принцип згадано у рішенні *Meroni cases* (9/56), в якому було зазначено, що для інституційної системи Співтовариства надзвичайно важливим є підтримання балансу влад [59].

У подальшому відповідний принцип було розвинуто у рішенні Суду по справі 294/83 *Parti écologiste «Les Verts» v European Parliament*. Так, згідно із цим рішенням було встановлено еволюцію повноважень Парламенту стосовно оскарження актів інших інститутів ЄС, а також принципове значення мав висновок цього рішення в контексті того, що Суд має право захищати повноваження кожного з інститутів та їх статус, не дивлячись на відсутність подібних положень в установчих договорах. Тобто, такі позиції Суду, котрі знайшли своє відображення у вищеперелічених рішеннях, свідчать про вагомому роль Суду ЄС у процесі становлення інституційної рівноваги в Європейському Союзі [60].

Серед науковців існують розбіжності у поглядах з приводу окреслених унікальних можливостей Суду ЄС. Так, одні науковці вважають, що рішення Суду є правотворчими за своїм характером та втілюються у норми права ЄС, як це сталося із принципом інституційної рівноваги (інституційного балансу). Інші ж, наполягають на тому, що відповідним чином Суд здійснює не тлумачення положень установчих договорів, а справжню їх заміну, що припускають недопустимим [61, с. 235].

Останні твердження було сприйнято, проте Європейський Союз все одно не визнав дії Суду ЄС протиправними. Вказане зайвий раз свідчить про те, що Суд ЄС має авторитет, а його рішення впливають на інституційну систему Союзу в цілому.

Окрім того, слід підкреслити, що Суд і надалі приймає рішення, котрі сприяють розвитку принципу інституційного балансу в межах ЄС.

Ще одним досягненням Суду ЄС в аспекті його ролі у системі інститутів Європейського Союзу є той факт, що саме Судом вперше було проголошено та закріплено концепцію «автономного правопорядку Співтовариства». Цю концепцію було закріплено у рішенні *Van Gend and Loos case* 1963 р [62]. У цьому та наступних рішеннях Суду було акцентовано увагу на тому, що створено міжнародний, але абсолютно автономний та унікальний правопорядок, розвинуто концепцію *sui generis*. Отже, важко переоцінити внесок Суду Європейського Союзу у закріплення тієї інституційної системи, яка існує наразі.

Наразі увесь масив відносин, що склався між Судом ЄС та іншими інститутами Союзу дає можливість прослідкувати еволюцію Суду від суто судового міжнародного органу до того статусу, що має місце на сьогоднішній день. З цього приводу існують наукові дискусії відносно концепцій, котрі пояснюють статус Суду ЄС. Найбільш обґрунтованими є дві концепції: «міжнародна» та «національна». Прихильники першої вважають, що Суду притаманні ознаки національних судів, перш за все конституційних. Інша категорія вчених вважає, що Суду ЄС найбільше

властиві ознаки міжнародних судових органів, але із певною специфікою, котра виокремлює такий суд з поміж інших міжнародних судів [63].

На нашу думку, обидві концепції мають право на існування та саме поєднання їх положень надасть змогу вивести максимально повне визначення, згідно із яким, Суд ЄС поєднує у собі як ознаки міжнародної судової установи із специфічними ознаками, так і національних судів, зокрема федеральних та конституційних. Останнє пояснюється сукупністю виконуваних ним функцій та його статусом загалом.

Підсумовуючи, слід зазначити, що кожен з інститутів Європейського Союзу виконує конкретну роль у забезпеченні успішного функціонування цілої системи інтеграційного утворення. Суд ЄС залишається практично єдиним інститутом, котрий є автономним від країн-членів та його роль є визначальною в інституційній системі з огляду на компетенцію з вирішення спорів, що виникають між іншими інститутами ЄС. Окрім того, визначення його місця та ролі у системі пов'язано із функцією тлумачення положень установчих договорів, що сприяє розвитку інтеграційного правопорядку та укріпленню інтеграційної системи.

3.2 Українська правова система та Суд ЄС. Процеси гармонізації законодавства

В умовах сьогоденних євроінтеграційних процесів, що відбуваються у нашій країні, актуальними залишаються проблеми адаптації вітчизняного законодавства до прогресивного європейського законодавства. Зазначене є надзвичайно важливим для України з огляду на те, що лише повномасштабне входження нашої держави до розвиненої правової спільноти дозволить говорити про успішну реалізацію Україною власних можливостей на світовій арені.

В аспекті адаптації України до права ЄС охоплюється доволі широке коло питань, оскільки адаптація неможлива без злагодженої співпраці усіх

гілок влади, врахування стандартів та принципів, вироблених європейською практикою.

Не викликає сумнівів, що успішна євроінтеграція нашої держави можлива за рахунок узгодженості вітчизняного законодавства із нормами права Європейського Союзу. Таке зближення сприятиме розвитку України в економічному плані в межах ЄС, приведенню рівня життя населення до європейських стандартів, посиленню політичної та соціальної активності українських громадян у національній системі, а також створить передумови для визнання України повноцінним членом Європейського Союзу.

Ще Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства до законодавства Європейського Союзу» від 2004 року, встановлено, що задля досягнення мети адаптації вітчизняного законодавства, повинно бути досягнуто відповідності української правової системи вимогам *acquis communautaire* (тобто надбанням Співтовариства) [64]. Слід зазначити, що і на сьогоднішній день цей закон не втратив чинності, та його положення як і раніше є актуальними, з врахуванням нинішніх правових викликів.

Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС, включено значну кількість сфер для співробітництва [65]. Вказане і зумовлює потребу у розгалуженому правовому інструментарії, необхідному для реалізації відповідної співпраці. У першу чергу, мова йде про положення міжнародних угод, нормативні акти України, та положення установчих угод ЄС, у застосуванні яких наша держава повинна враховувати практику Суду Європейського Союзу, як інституту, що тлумачить вказані положення [66, с. 354].

З приводу останнього слід зазначити, що якраз необхідність дослідження практики Суду ЄС в контексті української правової системи має важливе теоретичне та практичне значення. Зокрема, майже усі принципи, спільні для країн – членів ЄС, знаходять своє відображення у рішеннях Суду ЄС. Отже, визначення впливу Суду ЄС на правову систему

України та процеси гармонізації вітчизняного законодавства із європейським, є закономірним, логічним та обґрунтованим.

Передусім, слід зазначити, що в основі правового порядку ЄС знаходиться така концепція, як «*acquis communautaire*» [67, с. 84]. Означає вказане словосполучення «загальне надбання Співтовариства» або «спільний доробок». Згадування про цю концепцію містяться, зокрема, у Договорі про ЄС, інших документах прийнятих Союзом, міжнародних угодах та власне у рішеннях Суду Європейського Союзу [68].

Так, ще у далекому 1992 році Європейською радою було названо критерії набуття членства в ЄС. До них належало взяття на себе відповідною країною не лише існуючих прав та обов'язків, але і потенційних, що випливають з інституційних рамок ЄС, із змісту принципів права ЄС, політичної мети договорів, практики Суду ЄС [68].

Деякі науковці ототожнюють *acquis communautaire* із «законодавством ЄС», інші із «правом ЄС», кожен з них роблять акцент на різних аспектах цієї концепції [69]. Але, більш обґрунтованою є, на наш погляд, думка про те, що *acquis communautaire* є поняттям, ширшим за право або законодавство ЄС. З огляду на те, що до цього поняття відносять сукупність і норм, і рішень, і домовленостей, то більш застосовним є ототожнення із поняттям «європейського правопорядку» в цілому.

На вітчизняному нормативному рівні вперше досліджувана концепція *acquis communautaire* з'явилась у Програмі інтеграції України до ЄС від 2000 р., у якій концепція визначалась як сукупність правових стандартів ЄС. На сьогоднішній день, зазначена програма втратила чинність, а поняття *acquis communautaire* знаходить своє відображення у вищезгаданій Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства ЄС [64]. Серед джерел *acquis* названо ряд ключових установчих договорів, міжнародні угоди, принципи права ЄС, рішення Суду ЄС та інше. Тобто, окресленою програмою адаптації зроблено спробу здійснити широке охоплення *acquis* ЄС, та що важливо, в межах дослідження наголошено на рішеннях Суду Європейського Союзу як

складової частини *acquis*, а отже підтверджено певний вплив цього інституту на процеси гармонізації законодавства.

Слід зазначити, що доктринально існує велика кількість дискусій щодо питання зближення законодавства України та ЄС з огляду на термінологічну невизначеність деяких понять. Так, виокремлюють наряду з поняттям «гармонізації законодавства», поняття «адаптації», «імплементации» та «уніфікації» [70, с. 37].

Так, «гармонізація законодавства» є процесом зближення та узгодження правових приписів, задля усунення суперечливості законодавства. «Адаптація законодавства», у свою чергу, є формою гармонізації, а полягає у пристосуванні вітчизняних нормативних актів до європейських правових стандартів. «Уніфікація законодавства» – процес приведення до єдиної системи, а «імплементация законодавства» діяльність із включення у національну систему норм права іншої держави або організації [70, с. 37]. Отже, усі перелічені терміни між собою перетинаються та мають схоже значення, проте із різними змістовними відтінками.

В контексті тематики дослідження, найбільш загальне значення має термін «гармонізація законодавства» і згідно з положеннями Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», кінцевою метою процесу адаптації виступає саме гармонізація [64]. Отже, гармонізація законодавства України та ЄС є важливим кроком на шляху до євроінтеграції.

Процеси гармонізації безумовно передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідна Угода є частиною національного законодавства України, а отже підлягає застосуванню безпосередньо як джерело права. Проте з цього приводу, існують певні застереження: вважається, що безумовне застосування в нашій державі стосується лише тих положень Угоди, котрі однозначно сформульовані та не потребують прийняття жодних національних актів для їх імплементации [71, с. 274].

Існує правило про те, що загалом, ані положення установчих угод ЄС, ані практика Суду Європейського Союзу не закріплюють прямого застосування правових норм Союзу третіми державами, зокрема і тими, що уклали угоди про асоціацію з ЄС. Таким чином, за загальним правилом, норми права Європейського Союзу, окрім Угоди про асоціацію, не підлягають в Україні безпосередньому застосуванню, в тому числі і судовими органами під час здійснення правосуддя. Відповідно, Угода лише встановлює вектор гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС.

Положеннями Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» закріплено, що складовою вітчизняної правової реформи є державна політика з адаптації законодавства до законодавства ЄС. Спрямовується зазначена політика, по-перше, на врахування положень та стандартів європейського законодавства під час процесу нормотворення; по-друге, на створення належних умов, що будуть гарантувати процес адаптації законодавства України [64].

З огляду на зазначені декларативні положення, значна кількість дослідників наголошує на важливості таких практичних рекомендацій у процесі нормотворення: врахування правових стандартів ЄС; можливе проведення експертизи на відповідність національних положень праву ЄС. Але, деякі з них, акцентують увагу на тому, що в процесі нормотворення має враховуватись не лише писане право, а й «жива» практика Суду ЄС, котра пояснює, інтерпретує відповідне право [72, с. 473]. Неможливо не погодитись із відповідною думкою, адже велика кількість ключових принципів права Європейського Союзу бере свій початок та розкривається саме у рішеннях Суду ЄС, наприклад принцип правової визначеності.

Враховуючи динамічний розвиток правової системи Європейського Союзу, закономірним є врахування у процесі нормопроекткування та правозастосування не лише положень установчих угод, а й прецедентну практику Суду ЄС [73, с. 22].

Лише автоматичне перенесення правових норм Європейського Союзу на терени національної правової системи, непослідовне дублювання таких норм, без врахування відповідної практики Суду ЄС, не сприятиме наближенню України до права ЄС. У зв'язку із цим, з метою прискорення процесу ефективної гармонізації законодавства України, має бути забезпечено належний доступ до рішень Суду ЄС. Мається на увазі, достатній переклад відповідних рішень, можливість ознайомлення із змістом рішень для суб'єктів правотворчої та правозастосовної діяльності. Зазначені суб'єкти, у свою чергу, матимуть змогу використовувати позитивний досвід авторитетного судового органу ЄС при вирішенні різних категорій справ.

Науковцями вже достатньо довгий період наголошується на тому, що у процесі євроінтеграції важливе значення має саме функціонування судової влади. На різних етапах проведення судової реформи в Україні, дослідники зупинялись на таких аспектах невідповідності вітчизняної судової влади правовим стандартам ЄС, як: надмірна завантаженість судових органів, що напряду впливає на якість рішень; неспроможність забезпечити незалежність судової гілки влади; проблеми із практичною реалізацією принципу верховенства права, тощо [74, с. 120]. Проте зовсім невеликою мірою акцентовано увагу на тому, що сучасна українська судова система повинна відповідати правовим стандартам Європейського Союзу в контексті ознайомлення із практикою Суду ЄС. Окрім того, на нашу думку, важливим є не лише загальне ознайомлення із змістом принципів рішень Суду, а й перейняття передових, прогресивних стандартів у вітчизняне правозастосування. Для цього, повинен бути певний рівень професійної підготовки суддівського корпусу, високий рівень обізнаності, адже на фоні євроінтеграційних процесів, українські суди не можуть ігнорувати ключові принципи та стандарти європейського права. Останні ж, доволі часто встановлюються або трактуються безпосередньо у рішеннях Суду Європейського Союзу.

Унікальні відносини у системі європейського управління пов'язані із рішеннями Суду ЄС як специфічного інституту із наднаціональним характером, оскільки цей інститут має суттєвий вплив на систему європейського управління як на союзному, так і на національному рівні. З огляду на прагнення України набути статусу повноправного члена ЄС, а також у зв'язку із судовою реформою, що постійно триває, для нашої держави актуальним є вивчення досвіду взаємодії Суду ЄС із органами державного управління країн – членів Союзу. Тобто, передбачаючи членство України в ЄС, повинно бути і розуміння як функціонує наднаціональний судовий контроль за діяльністю органів управління. В цьому аспекті важливо приділити увагу питанню про контроль Суду Європейського Союзу в системі європейського управління [75].

У правовій доктрині існує думка про те, що Європейський Союз є такою системою, у якій однією з базових складових є європейське управління, котре складається як з аспектів державного управління, так і з особливостей наднаціональних стосунків [76, с. 54]. В моделі системи європейського управління в якості суб'єктів виступають інститути ЄС, а об'єктів – сфери життя, що належать до компетенції Союзу [75]. Вказані особливості системи роблять її ефективною та спроможною, зокрема і за рахунок Суду Європейського Союзу, котрий взаємодіє із національними органами влади. Так, в кожній країні – члені ЄС функція контролю за правильним застосуванням законодавства Союзу належить національним судовим органам, але може складатись ситуація, за якої у різних країнах національні судові органи по-різному тлумачать законодавство Європейського Союзу. З метою уникнення подібної ситуації і виокремлюється, надана Суду ЄС, функція контролю в сфері європейського управління. Зокрема передбачено, що національні судові органи країн-членів мають можливість попередньо звертатись до Суду Справедливості ЄС із запитом відносно тлумачення правових норм Союзу. Так співпрацює національний та наднаціональний судовий контроль.

Вищезазначений наднаціональний судовий контроль потрібен, перш за все, для того, щоб забезпечити курс розвитку ЄС та досягнути мети уставновчих, засновницьких угод.

Слід зазначити, що для таких держав як Україна, важливо розуміти на прикладі інших країн, котрі вже є членами ЄС, як працює контроль Суду ЄС за діяльністю державних органів управління. Наприклад, у перехідні, трансформаційні періоди відповідний контроль сприяє вдосконаленню системи державного управління та перетворенням суспільних відносин. Подібна ситуація вже мала місце тоді, коли формувався внутрішній ринок ЄС та від держав-учасниць вимагалось скасувати усі можливі торгові бар'єри, а Суд ЄС мав завдання усувати виявлені порушення [75].

У подальшому, з огляду на постійне розширення сфер суспільного життя, на які поширюється компетенція Європейського Союзу, було розроблено та систематизовано принципи державного управління. У межах програми SIGMA було створено документ «Європейські принципи державного управління» [77, с. 8]. До основних принципів належать: принцип відкритості; принцип правової передбачуваності; принцип ефективності (продуктивності); принцип підзвітності, тощо [75].

Стосовно принципу відкритості (прозорості) слід зазначити, що його зміст розкривається у рішеннях Суду ЄС по справах стосовно захисту прав людини та рівності перед законом. Зміст принципу полягає у тому, що повинен бути забезпечений вільний доступ до управлінських рішень урядів.

Наступний принцип правової передбачуваності (впевненості) було започатковано Судом Європейського Союзу у справі «Staff Salaries». Обставини вказаної справи полягали у тому, що Радою Європейського Союзу було скасовано попередні критерії нарахування платні службовцям Союзу та прийнято нові. Комісією ЄС відповідні нові критерії було оскаржено в Суді ЄС, котрий став на сторону Комісії, з позиції того, що рішення, яке було скасовано Радою вже створило певні очікування у зацікавлених працівників. Тобто, сутність цього принципу у тому, щоб

гарантувати певний правовий результат очікувань особи, якщо вона переконана, що діяла згідно з вимогами правової системи [78, с. 76].

Ще одним важливим принципом є принцип ефективності (продуктивності). В контексті цього принципу слід розглянути справу «Франкович проти Італії», яка розглядалась Судом ЄС у 1991 році. Зазначена справа має колосальне, революційне значення для права ЄС в цілому, адже чи не вперше було закріплено відповідальність держави перед приватною особою за недотримання права Європейських Співтовариств. Фабула справи полягала у тому, що італійська компанія збанкрутувала та не виплатила винагороду найманим працівникам. Працівниками було порушено справу проти Італії, оскільки не імплементувала відповідну директиву № 80/987, котра гарантує захист працівникам у разі банкрутства роботодавця. Тобто, ц цьому випадку має місце контроль Суду ЄС за впровадженням ефективних імплементаційних механізмів [79, с. 97].

Принцип підзвітності також знайшов своє відображення у численних рішеннях Суду Європейського Союзу, та передбачає процес контролю за дотриманням принципу верховенства права інституціями державного управління, в той час як Суд Союзу контролює відповідність такої діяльності з державного управління принципу верховенства права ЄС.

Отже, саме завдяки практиці Суду ЄС сформувались принципи державного управління, належні до стандартів ЄС. Відомо, що саме ефективне функціонування системи державного управління мають значний вплив на побудову відносин довіри до влади у суспільстві. Відповідні виклики знайомі багатьом країнам, котрі прагнуть інтегруватись до Європейської правової спільноти, зокрема набути членства у Європейському Союзі.

Організація економічного співробітництва і розвитку та Європейська Комісія вже багато років об'єднують свої зусилля в межах програми SIGMA з метою вдосконалення системи державного управління в тих країнах, котрі є потенційними кандидатами на членство в ЄС. Тому, розроблені принципи

у межах цієї програми, у тому числі за участі Суду ЄС, допомагають формувати правову систему, наближену до європейських стандартів.

Слід вказати, що Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р було запроваджено стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 роки. У вказаній Стратегії зазначено, що відповідне реформування системи державного управління буде здійснюватись на підставі європейських правових стандартів врядування, розроблених під егідою програми SIGMA та принципів, що викладені у документі «Принципи державного управління» [80]. Ця Стратегія розроблена у відповідності до проведеної у 2018 році оцінки стану державного управління та з врахуванням попередньо набутого досвіду реформи державного управління.

Окрім участі Суду ЄС в процесі створення принципів державного управління, в контексті тематики дослідження, необхідно звернути увагу і на роль Суду ЄС у сфері прав та свобод особи. Адже Судом ЄС започатковано цілий каталог прав та свобод людини, який щоправда, одразу не отримав нормативного закріплення. Проте згодом, саме під тиском практики Суду, країни-члени Союзу підтвердили факт того, що дотримання прав та свобод особи є одним з найважливіших принципів Європейського Союзу.

Враховання країнами, що перебувають в процесі євроінтеграції, практики Суду Європейського Союзу слугує, певного роду, підґрунтям для побудови правової та високорозвинутої держави. Адже Суд своєю діяльністю сприяє забезпеченню таких важливих аспектів демократичної держави, як захищеність, верховенство прав та свобод людини і громадянина, ефективне врядування, тощо. Відповідним чином, Суд ЄС відіграє важливу роль координатора для країн, що прагнуть увійти до європейської правової спільноти.

Враховуючи викладені міркування щодо можливого впливу діяльності Суду ЄС на різні сфери правової системи країн, можна запропонувати

комплексну стратегію взаємодії вітчизняної правової системи із практикою Суду Європейського Союзу.

Перший напрямок нормотворчий, тобто врахування прогресивних принципів та стандартів європейського права, вироблених Судом ЄС, ще на етапі нормопроєктування. Виконуючий суб'єкт – законодавчий орган.

Другий напрямок правозастосовний, тобто врахування прецедентної практики Суду ЄС в процесі застосування норми права в умовах національних правових реалій. Виконуючий суб'єкт – правозастосовний орган, зокрема орган вітчизняної судової влади.

Третій напрямок управлінський, тобто впровадження в національну систему принципів державного врядування, розроблених у рішеннях Суду ЄС. Виконуючий суб'єкт – орган державної влади.

Реалізація запропонованої стратегії, потребує високого рівня підготовленості країни, зокрема різних видів ресурсу. Так, обов'язковою є належна кадрова система із достатньою кваліфікацією. Усе це у сукупності може ускладнювати практичну реалізацію подібної стратегії на даному етапі розвитку нашої країни, проте жодних перепон для вдосконалення теоретичного підґрунтя стратегії наразі немає.

Вважається, що на сьогодні, судова система Європейського Союзу переживає новий етап, адже продовжують формуватись у рішеннях Суду ЄС нові «*acquis communautaire*». А відтак потрібним є їх аналіз на предмет впливу на правові системи країн – членів Європейського Союзу та країн – потенційних членів ЄС.

Практика Суду ЄС та її вплив на національні правові системи країн – членів Союзу, свідчить про те, що роль ЄС вже давно вийшла за межі суто економічних чи політичних відносин, натомість об'єднання набуло значного впливу на правові системи країн та на права їх громадян, зокрема. Відповідно, країнам, котрі мають намір приєднатись до ЄС, потрібно детально проаналізувати коло повноважень, що будуть делеговані Європейському Союзу та відносин, які відійдуть до сфери ЄС. Таким країнам, в тому числі і Україні, необхідно з'ясувати стан, в якому

перебувають нині відповідні відносини та виявити їх співвідношення з системою європейських правових принципів, багато з яких породжено практикою Суду ЄС.

Висновки до розділу 3

Європейський Союз виступає у якості особливого інтеграційного утворення на наднаціональному рівні. Здебільшого вказані особливості пов'язані із утвореною правовою системою Союзу, котра відрізняється від традиційних систем, притаманних країнам – членам ЄС. Кожен з інститутів в системі ЄС має власну компетенцію та роль у підтриманні статусу інтеграційного утворення.

Суд ЄС, як інститут Союзу, володіє значним впливом на систему в цілому з огляду на наступне. По-перше, Суд має тісні взаємовідносини та співпрацю з іншими ключовими інститутами, такими як Європейська Комісія, Парламент, Рада, Європейська Рада, Європейський Центральний Банк, тощо. По-друге, Суд приймає активну участь у процесі формування базових принципів та європейських правових стандартів. По-третє, Суд сприяє підтриманню існуючого балансу у системі та його подальшому вдосконаленню, зокрема за рахунок проголошення принципу «інституційної рівноваги» (балансу інститутів).

Окрім того, свідченням особливого статусу Суду ЄС є його вплив не тільки на правові системи країн-членів Союзу, а й на правові системи країн-кандидатів на членство у ЄС. Так, багато принципів належного правового врядування, котрі повинні бути впроваджені у країнах, перебуваючих у процесі євроінтеграції, знаходять своє походження та відображення саме у рішеннях Суду.

Для вітчизняної правової системи дуже важливий рух у напрямку вже напрацьованих європейських принципів та стандартів, що задає практика Суду ЄС. Подальше дослідження принципів організації, функціонування Суду ЄС, а також вивчення й застосування його практики, є запорукою

кращого розуміння євроінтеграційних тенденцій та виміру нашої країни щодо них.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі виконано теоретичний аналіз аспектів правового статусу Суду Європейського Союзу. Результати дослідження надали підстави для формулювання наступних висновків:

1. Систематизовано етапи становлення судової системи Європейського Союзу та здійснено їх аналіз. Так, названо перший етап – етап, пов'язаний з утворенням Європейських Співтовариств і формуванням у 1952 році їх спільного судового інституту – Суду Європейських Співтовариств. Другий етап запропоновано відраховувати з 1992 року та зі створення безпосередньо Суду Європейського Союзу та появою таких судових ланок у його структурі як Суд, Трибунал та Трибунал публічної служби – спеціалізований судовий орган із специфічною компетенцією. У якості третього, останнього етапу названо період з 2007 року, тобто з підписання Лісабонської угоди, і по нинішній час. Останній етап ознаменовано перейменуванням судової системи ЄС у Суд Справедливості Європейського Союзу, структурними змінами у вигляді поділу на Суд Справедливості та Загальний Суд, а також значним розширенням предметної юрисдикції та сферами впливу. Зроблено висновок про використання у якості систематизуючої категорії категорію «ключові міжнародні угоди», а також про довготривалу історію становлення судової системи ЄС.

На основі теоретичного аналізу процесу формування судової системи ЄС, встановлено наступні її особливості: 1) прообраз судової системи ЄС з'явився задовго до утворення безпосередньо Союзу; 2) судова система є

відображенням політики наднаціонального утворення; 3) становлення судової системи ЄС має прямопропорційний вплив на розвиток європейської єдності, європейської інтеграції; 4) використання терміну «Суд ЄС» на позначення усієї судової системи Союзу з огляду на формальну відсутність ієрархії між судовими ланками.

2. Визначено особливості інституту юрисдикції Суду ЄС у ретроспективному контексті. По-перше, обґрунтовано, що відповідний інститут юрисдикції розкривається через комплекс повноважень Суду ЄС та здебільшого знаходить своє відображення у Договорі про функціонування Європейського Союзу. По-друге, аргументовано, що юрисдикція Суду ЄС зазнавала змін у різні історичні періоди євроінтеграційних процесів, в залежності від формату функціонування та структури Суду у конкретному періоді. Наголошено на наявності причинно-наслідкового зв'язку між інтенсивністю європейських інтеграційних процесів, зміною структури Суду ЄС та розширенням юрисдикції Суду. Виокремлено та розкрито такі види юрисдикції Суду ЄС, як адміністративна, конституційна та арбітражна. Підкреслено, що найбільша питома вага належить адміністративній юрисдикції, з огляду на те, що Судом здійснюється захист прав та інтересів держав-учасниць та приватних осіб від неправомірних діянь (дій чи бездіяльності) органів та інститутів Європейського Союзу. Наголошено на тому, що в межах конституційної юрисдикції, важливе значення має преюдиціальна функція відносно тлумачення положень установчих договорів, актів органів та інститутів ЄС, котре відбувається за наявності відповідних звернень національних судів країн-членів. Звернено увагу на те, що проблема подальшого перерозподілу юрисдикції між судовими органами в межах Суду ЄС матиме свій розвиток, оскільки практика застосування правових норм ЄС постійно створює нові виклики для судової системи інтеграційного утворення.

3. Встановлено особливості взаємодії Суду ЄС з іншими судовими органами. По-перше, обґрунтовано необхідність вказаної взаємодії з огляду на постійний розвиток та розширення системи міжнародного права. По-

друге, виокремлено два найголовніших напрямки відповідної взаємодії: 1) взаємодія Суду ЄС та національних судових органів країн-членів Європейського Союзу; 2) взаємодія Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами. Так, з приводу першого напрямку розглянуто наступні теорії взаємодії Суду ЄС з національними судами: теорія «неореалізму», яка пояснює пріоритет Суду ЄС економічним та політичним інтересом; теорія «неофункціоналізму», яка пояснює пріоритет вказівок Суду ЄС над національними судовими органами, зацікавленістю приватних осіб; теорія «зацікавленості національних судових органів», яка пояснює застосування національними судами вказівок Суду ЄС, з огляду на їх прагнення підвищити свій авторитет; теорія «міжсудової змагальності», котра базується на прагненні національних судових органів виконувати функції вищих судових інстанцій або мати вплив на їх практику за рахунок застосування положень Суду ЄС. На основі аналізу зазначених теорій взаємодії, резюмовано, що жодна з них не може претендувати на першість та вичерпність. Запропоновано комплексний підхід до розуміння причин взаємодії Суду ЄС із національними судовими органами, до яких належать і політичний та економічний інтерес держави, і зацікавленість національних судів та приватних осіб.

В межах першого напрямку також розглянуто та проаналізовано «мінімальні стандарти» для національних норм: принцип еквівалентності та ефективності. Вказано, що принцип еквівалентності полягає у тому, що національні правові системи повинні наділити судові органи відповідною компетенцією, котра зумовлює гарантований захист прав індивідів, наданих їм Співтовариством. Розкрито значення принципу ефективності у контексті вироблення національними судовими органами процесуальних правил, що забезпечують доступність застосування права.

Відносно першого напрямку зроблено висновок, що Суд ЄС з повагою відноситься до процесуальної автономії національних судових органів країн-членів, при цьому здійснює контроль за дотриманням права ЄС через

впровадження мінімальних стандартів. Так, межі процесуальної автономії закінчуються там, де починається порушення права ЄС.

З приводу другого напрямку – взаємодії Суду ЄС з іншими міжнародними судовими органами, встановлено переваги та недоліки позиції Суду щодо його прерогативи у визначенні юрисдикції спору та механізмів судового захисту. Так, до переваг віднесено забезпечення автономії європейського правопорядку та єдності тлумачення європейського права. До недоліків віднесено обмеженість країн-членів у виборі механізму судового захисту, а також ймовірну фрагментацію міжнародного права.

В межах другого напрямку розкрито співвідношення Суду ЄС із Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Вказано, що серед аспектів, які відрізняють відповідні судові органи є такі: процедура звернення, співвідношення із системою національних судів. В контексті взаємодії Суду ЄС та ЄСПЛ, обгрунтовано презумпцію «Босфор», котра є прикладом європейського правового консенсусу, оскільки Страсбурзьким судом вперше визнано на офіційному рівні рівнозначність систем захисту основоположних прав, передбачених ЄС та ЄКПЛ, при цьому збережено можливість ЄСПЛ відійти від цього принципу в кожному конкретному випадку, коли буде з'ясовано недостатність правових засобів захисту в ЄС.

Справедливо висунуто припущення, що взаємодія Суду Європейського Союзу з іншими судовими органами, як міжнародними, так і національними, перебуває, певною мірою, у конфліктній площині, але, при цьому, Суд ЄС вдало забезпечує процеси кооперації та взаємозбагачення окремих правопорядків.

4. Конкретизовано методи тлумачення суду Європейського Союзу. До базових методів тлумачення віднесено наступні: 1) метод контекстуального тлумачення; 2) теологічний або цільовий метод; 3) телеологічний метод. Так, метод контекстуального тлумачення передбачає, що зміст правової норми встановлюється відповідно до контексту документу, а також із врахуванням інших положень права Європейського Союзу. Теологічний

метод полягає у тому, що при тлумаченні за основу береться не текст норми, а певна мета задля якої відповідна норма створювалась. При цьому, тлумачення може виходити не лише із цілей, а й з об'єктивних умов, котрі передували створенню норми. З'ясовано, що телеологічний метод базується на концепції «корисного ефекту» та принципі ефективності.

Уточнено, що для здійснення успішної інтерпретаційної діяльності, Суд ЄС використовує комбінації декількох методів тлумачення правової норми. Підкреслено, що усі методи тлумачення, які використовує суд ЄС обов'язково базуються на дотриманні принципу гуманізації норм.

5. Здійснено оцінку ролі Суду ЄС в інституційній системі Союзу. Обгрунтовано застосування вузького підходу до визначення поняття «інституційна система ЄС» з огляду на розкриття правового статусу Суду за рахунок встановлення його структурно-функціональних зв'язків з основними інститутами Союзу. Розглянуто особливості співпраці Суду ЄС з Комісією, Парламентом, Радою, Європейською Радою, Європейським Центральним Банком. Так, встановлено, що найбільш тісна співпраця спостерігається між Судом та Комісією, а найбільш суперечливими є відносини між Судом та Радою.

Виявлено ключову роль Суду ЄС у процесі формування базових принципів права ЄС, зокрема таких як принцип верховенства та прямої дії права ЄС; принцип правової визначеності; принцип рівності; принцип поваги прав людини; принцип процесуальної автономії суду ЄС; принцип інституційної рівноваги.

Наголошено, що Суд ЄС залишається практично єдиним інститутом, котрий є автономним від країн-членів та його роль є визначальною в інституційній системі з огляду на компетенцію з вирішення спорів, що виникають між іншими інститутами ЄС. Підсумовано, що визначення його місця та ролі у системі пов'язано із функцією тлумачення положень установчих договорів, що сприяє розвитку інтеграційної системи.

6. Уточнено аспекти взаємодії вітчизняної правової системи з Судом Європейського Союзу. Так, пояснено, що успішна євроінтеграція нашої

держави неможлива без злагодженої співпраці усіх гілок влади, врахування стандартів та принципів, вироблених європейською практикою, зокрема Судом ЄС. По-перше, обгрунтовано, що сучасна українська судова система повинна відповідати правовим стандартам Європейського Союзу в контексті ознайомлення із практикою Суду ЄС. По-друге, актуалізовано для України вивчення досвіду взаємодії Суду ЄС із органами державного управління країн-членів Союзу. В контексті цього, розглянуто принципи європейського державного управління у межах програми SIGMA: принцип відкритості; принцип правової передбачуваності; принцип ефективності (продуктивності); принцип підзвітності.

Запропоновано комплексну стратегію взаємодії вітчизняної правової системи із практикою Суду Європейського Союзу, яка складається з трьох напрямків: нормотворчого, правозастосовного, управлінського. Стосовно першого напрямку зазначено необхідність врахування прогресивних принципів та стандартів європейського права, вироблених Судом ЄС, ще на етапі нормопроекування. Другий напрямок обгрунтовано врахуванням прецедентної практики Суду ЄС в процесі застосування норми права в умовах національних правових реалій. Та третій напрямок розкрито у контексті впровадження в національну систему принципів державного врядування, розроблених у рішеннях Суду ЄС.

Підсумовуючи, варто зазначити, що дослідження теми правового статусу Суду ЄС має перспективи подальших розробок. Це пов'язано із ключовим значенням Суду ЄС у процесі успішного функціонування Європейського Союзу як авторитетного об'єднання країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буклат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 444 с.
2. Нор В. Т. Судова влада в Україні та гарантії її незалежності. Конституційні аспекти судової реформи в Україні : Матеріали науково-практичної конференції. 24–25 березня 2011р. Львів : ФОП Кундельський Г. Л., 2011. С. 8–12.
3. Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25. № 1. С. 79–96.
4. Камінська І. В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 47–53.
5. Договір про Європейський Союз : Договір, міжнародний документ від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення: 20.11.2021).
6. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М., Рудік Н. М. Інституційна система ЄС. : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.
7. Boerder-De Smedt, A. Negotiating the Foundations of European Law, 1950-57 : The Legal History of the Treaties of Paris and Rome. *Contemporary European History*. Vol. 21, No. 3, p. 339–356.
8. Комарова Т. В. Суд справедливості Європейського Співтовариства вугілля та сталі як прообраз Суду справедливості ЄС. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 140. С. 144–153.
9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір, міжнародний документ від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 20.11.2021).

10. Комарова Т. В. Преюдиціальні рішення Європейського Суду у механізмі реалізації права ЄС. *Юридичний вісник України*. 2004. Вип. 36. № 480. С. 5.
11. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.
12. Грицяк І. А. Правова та інституційна основи Європейського Союзу : навч. посіб. Харків : Хар РІНАДУ «Магістр», 2009. 620 с.
13. Петров Р. А. Право Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Істина, 2009. 376 с.
14. Бережна К. В. Перерозподіл юрисдикції судових органів Європейського Союзу після Лісабонської реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 5. С. 145–153.
15. Бережна К. В. Особливості та наслідки судової реформи Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 259–262.
16. Рішення C-41/99 P. *Sadam Zuccherifici and Others v. Council*. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-41/99> (дата звернення: 20.11.2021).
17. Буроменський М. В. Міжнародне публічне право: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
18. Комарова Т. В. Процесуальна автономія національних судів держав-членів ЄС у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 280–285.
19. Garrett G. The Politics of Legal Integration in the European Union. *International Organization*. 1995. Vol. 45. P. 171–181.
20. Burlley A.-M., Mattli W. Europe Before the Court. *International Organization*. 1993. Vol. 47. P. 41–76.
21. Комарова Т. В. Особливості взаємодії національних судів країн-членів Європейського Союзу із Судом Справедливості Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 234–238.

22. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : К. І. С., 2006. 260 с.

23. Haas E. International Integration: The European and Universal Process. *International Organization*. 1961. Vol.15. P. 366–392.

24. Brisboa H. «Report on Belgium» in The European Court and National Courts. *Doctrine and Jurisprudence. Legal Change in Its Social Context*. Oxford : Hart Publishing, 1998. 448 p.

25. Alter K. Explaining National Court Acceptance in The European Court Jurisprudence: A Critical Evaluation of Theories of Legal Integration. European Court and National Courts. *Doctrine and Jurisprudence. Legal Change in Its Social Context*. Oxford : Hart Publishing, 1998. P. 241–246.

26. Комарова Т. В. Законодавство Європейського Союзу та вплив практики Суду ЄС на становлення європейського цивільного процесу. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 07 лип. 2017 р. Київ, 2017. С. 121–126.

27. Case C-312/93 Peterbroeck. *European Court Reports*. 1995. P. I-4599.

28. Tridimas T. The General Principles of EC Law. *2nd Ed*: Oxford, 2006. 720 p.

29. Erecinski T. When must national judges raise European law issues on their own motion? *Era forum*. 2011. Vol.11. P. 525–529.

30. Комарова Т. В. Кооперація Суду Європейських Співтовариств і національних судів у становленні інтеграційного правопорядку та гармонізації цивільного процесу: монографія. Харків: Харків юрид., 2008. С. 117–143.

31. Комарова Т. В. Проблема захисту прав приватних осіб у суді справедливості Європейського Союзу. *Форум права*. 2018. № 1. С. 66–72.

32. Комарова Т. В. Взаємодія Суду Справедливості Європейського Союзу з іншими міжнародними судовими установами. *Право України*. 2018. С. 233–250.

33. Case 459/03 «Commission vs Ireland». *European Court Reports*. 2006. I-4635.

34. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 17.07.1997 р. № 995_004. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.11.2021).

35. Маринів І. І. Взаємодія Суду Європейського Союзу із Європейським Судом з прав людини в аспекті захисту прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 5. ч. 2 С. 181–188.

36. Case 45036/98 *Bosphorus Airways v. Ireland* URL: <file:///C:/Users/Acer/Downloads/003-1375632-1436174.pdf> (дата звернення: 20.11.2021).

37. Lize Glas and Jasper Krommendijk, From Opinion 2/13 Recent Developments in the Relationship between the Luxembourg and Strasbourg Court. *Human Rights Law Review*. 2017. Vol 17(2).

38. Case 17502/07 *Avotins v. Latvia*. 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Avotins%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-163114%22%5D%7D> (дата звернення: 20.11.2021).

39. Вирозумська А. Процедура судового захисту в праві ЄС: навч. посіб. Київ : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. 145 с.

40. Микієвич М. М., Яворська І. М. Правотлумачна діяльність Суду Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 115. С. 17–22.

41. Трагнюк О. Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід Європейських міжнародних судових органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2003. 180 с.

42. Фастовець А. С. До питання про тлумачення права Європейського Союзу Судом справедливості Європейського Союзу в межах реалізації преюдиціальної юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. С. 157.

43. Камінська І. В. Методи тлумачення застосовні в рішенням суду ЄС. *International scientific and practical conference: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, Wlocklawek, 9-10 July 2021. Wlocklawek, 2021. P. 184–188.

44. Methods of interpretation as seen by a judge at the Court of Justice. *Judicial and Academic Conference*. Luxemburg, 27-28 September 1976. Luxemburg, 1976. P. 13–30.

45. Case 190/73, Officer Van Justite v. Haaster. 1974. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:61973CJ0190> (дата звернення: 20.11.2021).

46. Татам А. Право Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Абрис, 1998. 424 с.

47. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу монографія. Харків : Право, 2010. 359 с.

48. Яворська І. М. Роль і значення Суду ЄС у системі органів Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2015. Вип. 37. Ч. 2 С. 82–88.

49. Грицаєнко Л. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2010. 19 с.

50. Комарова Т. В. Суд ЄС в інституційному механізмі Європейської інтеграції. *Україна-Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейського права*. 2006. С. 238–245.

51. Москаленко О. М. До класифікації джерел права Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2009. Вип. 1(5). С. 55–60.

52. Маринів І. І. Роль європейського омбудсмена щодо захисту прав громадян ЄС та забезпечення належного управління інституційного механізму Європейського Союзу. *Право та інновації*. 2020. № 3(31). С. 38–45.

53. Єрмолаєв А. В., Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. та інші. Європейський проект та Україна: монографія. Київ : НІСД, 2012. 191 с.

54. Голосніченко Д. І. Європейська Рада, Рада ЄС, Європарламент: розподіл поноважень. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* 2012. Вип. 2(14). С. 151–155.
55. Тюріна О. В. Основи права Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Ліпкан. 2012. 124 с.
56. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права.* 2012. Вип. 2. С. 40–43.
57. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Правова держава.* 2003. Вип. 14. С. 516–526.
58. Репецький В. М., Гутник В. В. Сучасні проблеми міжнародного права : монографія. Львів, Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
59. Case 9/56 Meroni And Co. Industrie Metallurgiche SPA v. Hight Authority. *European Courts Reports.* 1957. P. 133.
60. Case 294/83 «Les Verts» v. European Parliament. *European Courts Reports.* 1986. P. 1339.
61. Neill P. the European Court of Justice: A Case Study in Judicial Activism. *European Policy Forum.* 1995. P. 235.
62. Анакіна Т. М. Прецедент Суду Європейських Співтовариств у праві ЄС. *Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку.* матеріали наук. практич. конф., м. Харків, листопад 2005 року. Харків. 2005. С. 104–106.
63. Брацук І. Конституційно-правовий механізм взаємодії права Європейського Союзу та національного права держав-членів. *Підприємництво, господарство і право.* 2009. № 9. С. 18–21.
64. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення 20.11.2021р.).
65. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. № 984_011.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.11.2021р.).

66. Костюченко Я. М. Угода про асоціацію з ЄС у національному правопорядку України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 6. С. 354–359.

67. Трихліб К. О. Зміст та обсяг *acquis communautaire*. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС*. матеріали міжнар. наук. практич. конф., м. Київ, 08 червня 2018 року. Київ. 2018. С. 84–87.

68. Муравйов В. І. *Право Європейського Союзу* : навч. посіб. 2011. 704 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/449-pravo-vropeyskogo-soyuzu-> (дата звернення 20.11.2021р.).

69. Петров Р. А. «*Acquis* вступу» як складова феномена права Європейського Союзу. 21 с.

URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1718/Petrov_Acquis%20vstupu.pdf (дата звернення: 20.11.2021р.).

70. Богачова Л. Л. Вплив європейського права на розвиток національних правових систем. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 18. С. 33–44.

71. Чернявський А. Л. Окремі аспекти прямої дії норм права ЄС на національному рівні в контексті угоди про асаціацію між Україною та ЄС. матеріали міжнар. наук. практич. конф., м. Київ, 08 червня 2018. Київ. 2018. С. 274–276.

72. Яворська І. М. Значення практики Суду Європейського Союзу у процесі гармонізації законодавства України з правом ЄС. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. С. 468–472.

73. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України. 2003. 304 с.

74. Татаренко В. Реформування судової влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 2(5). С. 114–121.

75. Кротінов В. О. Сутність та особливості контролю Суду ЄС в системі європейського управління. *Державне управління удосконалення та розвиток*. 2012. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=503> (дата звернення 20.11.2021р.).

76. Грицьак І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Київ : КІС. 2006. 413 с.

77. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : ТВО «Заня». 2002. 381 с.

78. Зеркаль О. Уставновчі договори Європейського Союзу (консолідовані версії). Київ : Ніка Прінт. 2010. 416 с.

79. Задніпряна М. Ю. Принципи юридичної відповідальності держави, органів державної влади та їх посадових осіб в Україні та Європейському Союзі. *Право та інновації*. 2014. № 3(7). С. 97–104.

80. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2021р.).